

Å MØTES GJENNOM LITTERATUREN

EN HÅNDBOK OM SPRÅKKAFEER

Skrevet av Veronica Salinas for Leser søker bok

Redaktør: Hanna Bovim Bugge

Illustratør: Axel Rios

© Leser søker bok 2019

www.lesersokerbok.no

DESIGN: Johanne Hjorthol

SKRIFT: Garamond Premier Pro og DIN

TRYKKERI: Mono

Trykket i Oslo

ISBN-nummer: 978-82-691422-1-1

Håndboka er støttet av Nasjonalbiblioteket

INNHold

- 6 Forord: Løft litteraturen ut av hyllene
og inn på språkkafeene
- 8 Å møtes gjennom litteratur

10 **DEL I. BRUK LITTERATUR**

12 **Kom i gang**

- 12 Hva er en språkkafe?
- 14 Lokale
- 15 Frivillige, gruppeledere og arrangører
- 16 Tema
- 17 Deltakere
- 20 Å bruke litteratur i språkkafeene

22 **Før**

- 22 Verdien av å være forberedt
- 22 Hvorfor forberede?
- 23 Hvem leser du for?
- 24 Voksne med ulikt norsknivå
- 27 Ungdom med kort botid i Norge
- 28 Mor og barn
- 30 Hva skal du lese?
- 31 Roman
- 32 Tegnsérie
- 32 Novelle

- 33 Sakprosa
- 34 Dikt
- 35 Bildebok
- 36 Struktur på møtet
- 37 Forberede rommet

- 39 **Nå**
- 39 Vær tilstede

- 42 **Etterpå**
- 42 Du blir stadig bedre!

- 45 **DEL II. DET EMOSJONELLE SPRÅKET**
- 45 Hvorfor bruke litteratur i språkkafeene?
- 47 Verdien av vennskap, musikk og litteratur
- 49 Vennskap
- 51 Musikk
- 53 Bibliotek og litteratur
- 56 Det komplekse bildet
- 60 Hvorfor skal vi lese historier sammen

65 **DEL III. ERFARINGER OG PERSONLIGE HISTORIER**

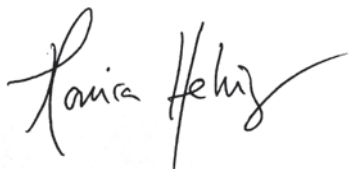
- 67 Språkkafe med maling og tegning
- 70 Språkkafe med dikt og skriving
- 74 Fugl, elv, regn, piano. Språkkafe med dikt
- 76 Språkkafe med roman og maling
- 79 Språkkafe med barnebok til ungdom
- 82 Språkkafe med bildeboka *Sulten*
- 83 Språkkafe med sakprosa
- 86 Språkkafe med bildeboka *Skyggen*
- 90 Hva er Leser søker bok?

LØFT LITTERATUREN UT AV HYLLENE OG INN PÅ SPRÅKKAFEENE

Leser søker bok har i over 15 år jobbet for at alle, uavhengig av leseferdighet, skal ha tilgang på god litteratur. Vi bidrar til at det skrives og utgis bøker for alle, at bøkene er tilgjengelige og at de formidles. Vårt mål er at flere skal oppleve gleden ved å lese en bra bok!

I 2018 feiret Leser søker bok 15-årsjubileum. I den anledning ville vi gi en gave til leseombud og andre som formidler litteratur. Det ble boka *Å lese for andre* – en håndbok i formidling. Nå har vi laget en ny håndbok, denne gangen for arrangører av språkkafeer. Den kan være nyttig enten du er en dreven arrangør eller helt i startfasen. Gjennom flere års arbeid med språkkafeer har Leser søker bok høstet verdifulle erfaringer. Disse erfaringene deler vi raust i denne boka, i form av både konkrete tips og inspirerende historier.

Vi har tro på at det å møtes gjennom litteratur skaper gode, felles opplevelser, og bidrar til bedre språktrening. Det å lese sammen – et dikt, en novelle, en roman, en billedbok eller en sakprosa tekst – kan være en berikelse både for deg som arrangerer og for deltakerne. Vi håper denne håndboka vil bli en nyttig bruksbok, som gir deg verktøy til å løfte litteraturen ut av hyllene og inn på språkkafeene!

A handwritten signature in black ink, reading "Monica Helvig". The signature is fluid and cursive, with a long horizontal stroke extending to the right.

MONICA HELVIG

Å MØTES GJENNOM LITTERATUR

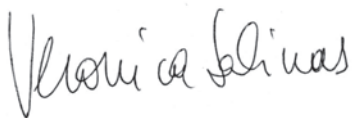
For å kunne være en del av det norske samfunnet, er det avgjørende å lære seg norsk. Språkkafeer har de siste årene vokst fram som en populær aktivitet blant mange innvandrere over hele landet. Språkkafe er et fantastisk sted for møter mellom mennesker fra alle land og alle generasjoner som vil øve seg på å snakke norsk.

I løpet av de siste tre årene har Leser søker bok besøkt språkkafeer over hele landet. Fordi Leser søker bok er en organisasjon som har som mål at det skal finnes litteratur for alle, bruker jeg alltid litteratur i møte med deltakerne på språkkafe. Som ny i Norge og formidler av litteratur, vet jeg mye om de mulighetene litteraturen kan gi et menneske som prøver å bli kjent med et nytt språk og en ny kultur. Det å lese sammen gir en unik mulighet til å lære seg et språk og bygge en følelse av tilhørighet.

I denne håndboka ønsker Leser søker bok å introdusere litteratur som en ressurs i språkkafeene. Møtene rundt litteraturen skaper fellesskap og gode relasjoner. Å lese sammen åpner opp for samtaler og diskusjoner. Deltakerne kan snakke om egne erfaringer med utgangspunkt i det som

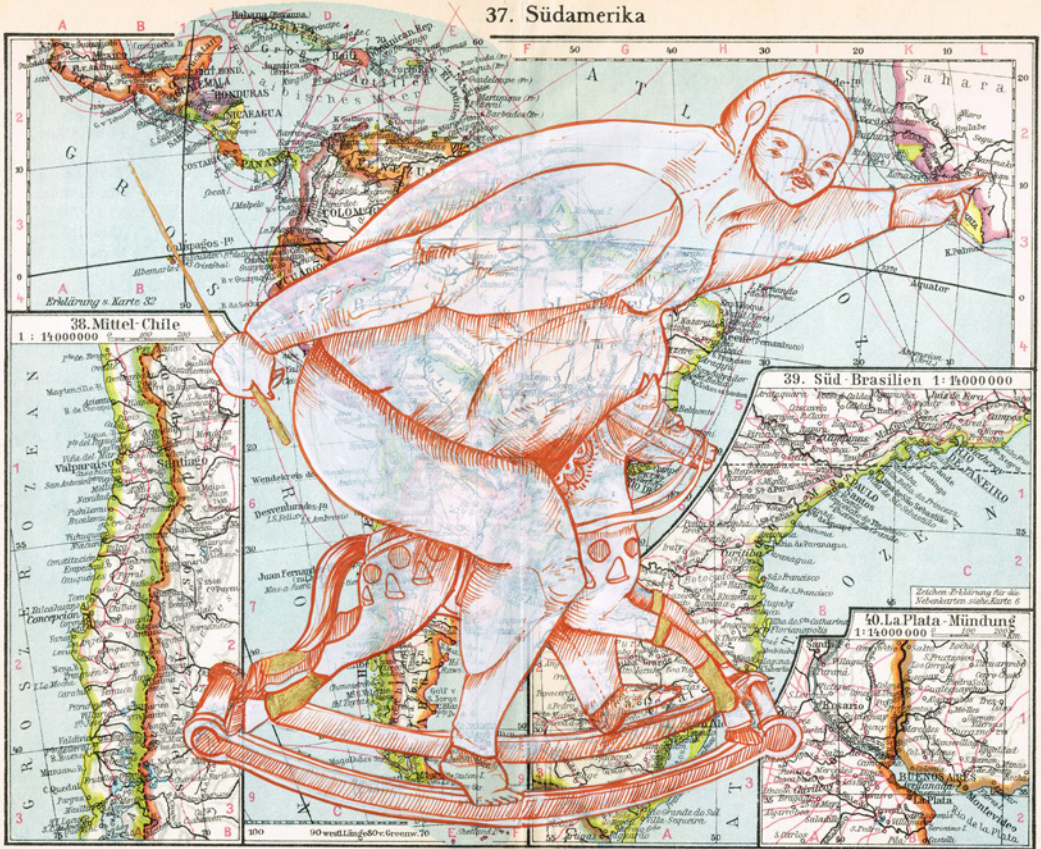
skjer i bøkene. Høytlesing stimulerer språkutviklingen og øker deltakernes ordforråd, fordi de kan møte flere ord gjennom lesingen enn de gjør i dagligtalen. Å lese en bok sammen bidrar til at deltakerne får positive erfaringer med lesing og det norske språket. I tillegg gir du deg selv og andre en felles kunstopplevelse. Litteraturen binder oss sammen.

Jeg håper at denne håndboka vil være et godt verktøy for alle som ønsker å bringe mer litteratur inn i språkkafeene, slik at enda flere kan få erfare hvor meningsfullt det er å møtes gjennom litteratur.

A handwritten signature in dark ink, reading 'Veronica Salinas'. The script is cursive and fluid, with the first name 'Veronica' being more prominent than the last name 'Salinas'.

VERONICA SALINAS

37. Südamerika

Maßstab 1:56000000
0 500 1000 1500 2000 Kilometer

Die sich überschneidenden Farben kennzeichnen gewisse des Grenzstaates unzutreffende Gebiete.

KNAURS WELT-ATLAS

DEL I

BRUK LITTERATUR!

EN PRAKTISK INNFORING I SPRÅKKAFEER
OG HVORDAN DU KAN BRUKE LITTERATUR
SOM EN RESSURS

KOM I GANG!

Hva er en språkkafe?

For å lære seg et nytt språk er det nødvendig å snakke det nye språket så mye som mulig. De siste årene har det vokst fram språkkafeer rundt i landet. Mange kommuner og bibliotek har hatt språkkafe i ett til tre år, noe som kan ses i lys av flyktningestrømmen til Norge høsten 2015. Språkkafeer gir deltakerne en mulighet til å snakke norsk sammen. I tillegg er språkkafeer en viktig møteplass for ulike mennesker.

Når jeg reiser rundt på språkkafeer over hele landet, observerer jeg en toveis glede. Det er ikke bare deltakerne som trives på språkkafeene, men også arrangørene og de frivillige. Møtet med arrangører, frivillige og deltakere har gitt meg et komplekst bilde av arbeidet som foregår på språkkafeene. Stort sett fungerer tilbudet svært godt. Mange arrangører og frivillige legger inn mange gode krefter og et godt arbeid for at deltakerne på språkkafeene skal trives, samtidig som de lærer seg norsk. Men jeg får også høre at mange frivillige blir slitne, særlig mot slutten av året. Ofte finnes det ikke nok frivillige som engasjerer seg over lengre tid. Mange bruker mye tid på å organisere møtene, og antall besøkende synker.

Det finnes forskjellige typer språkkafeer, men felles for alle er at det krever noen faste elementer: Et lokale, frivillige, tema og deltakere.

Språkkafeer er til for personer som ønsker å trene på norsken sin ved å prate organisert sammen med andre i grupper. Språkkafeer skiller seg ut fra den vanlige norsk-undervisningen, ved at det legges opp til en friere samtale og diskusjon.

Våren 2018 gjennomførte Norsk Bibliotekforening og Det flerspråklige bibliotek en undersøkelse av språkkafeene som blant annet viser at bare 23 % av arrangørene bruker litteratur.

Det flerspråklige bibliotek, Norsk Bibliotekforening Flerkult (NFB) og Leser søker bok samarbeider om å samle ideer og ressurser på et nasjonalt nivå. Vi har utviklet en ressurside for språkkafeer med gode råd, tips og informasjon til bibliotekene som ønsker å videreutvikle sitt språkkafe-tilbud eller holde språkkafe for første gang.

Ressurssiden finner du på www.dfb.nb.no.

Her kan du også lese mer om brukerundersøkelsen.

I. LOKALE

Språkkafeer arrangeres på mange forskjellige steder, blant annet på biblioteker, frivilligsentraler, helsestasjoner, ledige lokaler i bydelen, guds- og menighetshus, kulturhus, opplæringsentre og kafeer. Alle mulige lokaler kan i utgangspunktet brukes, men et godt tips er å finne et lokale der det er hyggelig å være, med vinduer og god belysning. Finn gjerne et rom som er offentlig og/eller nøytralt.

2. FRIVILLIGE, GRUPPELEDERE OG ARRANGØRER

Språkkafeene hadde ikke fungert godt uten mennesker som stiller opp som arrangører og frivillige. Mange andre begreper brukes også. Det finnes ulike måter å arrangere språkkafeene på, det viktigste er å fordele de ulike oppgavene tydelig og at alle er klar over rollen sin.

De lokale frivilligsentralene, Røde Kors og voksenopp-læringen er gode steder for å rekruttere frivillige. Alle mulige mennesker er med som frivillige, men ofte ser vi at frivillige er bibliotekarer, pensjonister, studenter og innflyttere til Norge som er godt etablerte og ønsker å gjøre en forskjell. Gruppelederne er grunnsteinen i språkkafeene. De er frivillige som fungerer som ordstyrere i samtalegruppene. De initierer samtalen og hjelper deltakerne med å få samtalen til å flyte. Arrangører er stort sett bibliotekarer, ansatte i Røde kors eller andre fast ansatte som arrangerer språkkafeene, rekrutterer frivillige og sprer informasjon om tilbudet. En arrangør kan også være en frivillig som tar på seg rollen som koordinator.

En språkkafe skal være et gjensidig, likeverdig møte mellom frivillige og deltakere, og det er derfor viktig at den frivillige forstår sin rolle. Som gruppeleder er du hverken offentlig tjenestemann eller sjelesørger, her er du samtalepartner og ordstyrer. Mariann Youmans, som organiserer språkkafe på Deichman Nydalen, har sagt det slik: «Jeg sier til de frivillige at det å drive språkkafe er den billigste måten å reise på.»

Å være en god ordstyrer kan bety å åpne for samtale og latter, skape en trygg og hyggelig stemming og sørge for at alle kommer til orde. «Deltakere kalles gjester hos oss. Vi søker likeverdig kommunikasjon. Det skal være like gøy å være frivillig som å være deltaker», sier Mariann Youmans. Både arrangørene og de som deltar på språkkafeer forteller ofte det samme: At de kommer til språkkafeen for å snakke norsk, ha det moro med andre mennesker og lære om hverandre.

3. TEMA

Målet med språkkafeene er at deltakerne snakker norsk sammen. Samtalen blir mest stimulerende når både gruppelederen og deltakerne har noe å støtte seg på. Flere av arrangørene bruker dagens tema som metode. Det vil si at arrangørene velger et tema som de forbereder og som deltakerne skal snakke om. Dagens tema kan være inspirert av deltakernes ønsker, eller temaer arrangørene og de frivillige mener deltakerne burde vite noe om. Noen baserer dagens tema på informasjon som kan være spesielt relevant for gruppen, som forskning om innvandrere og deres levevilkår, mat og ernæring, husleiekontrakter eller ulike hobbyer.

Flere arrangører forteller at deltakere gjerne vil lære mer om grammatikk på språkkafeene. Men når grammatikk eller andre temaer fra norskkurset brukes, stopper samtalen ofte opp fordi situasjonen likner for mye på undervisning. Arrangørene har også erfaring med at det er vanskelig å få samtalen i gang dersom deltakerne ikke får et tema. Flere av arrangørene forteller at når deltakerne snakker om noe de interesserer seg for så snakker de seg bort, og det er ofte da de lærer mest.

I de neste kapitlene vil jeg komme med noen tips om hvor nyttig det kan være å bruke litteratur som basis for samtaler i språkkafeene. Litterære opplevelser skjerper sansene, oppmuntrer fantasien, skaper bilder og kan gjøre det lettere å komme inn på samtaleemner som virkelig engasjerer deltakerne.

4. DELTAKERE

Deltakere til språkkafe rekrutteres ofte via bibliotek, språkopplæringssentre, frivilligsentraler, mottak, kulturhus, skoler og barnehager, NAV og lokalmiljøet.

For å kunne gi et best mulig tilbud til deltakerne på språkkafe, er det viktig å ta innover seg at gruppen er svært sammensatt. Det er mange ulike grunner til innvandring.

Ifølge Integrerings- og mangfoldsdirektoratet IMDI¹ og Statistisk sentralbyrå², kan en skille mellom flukt, arbeid, utdanning og familiegjenforening eller familieetablering som årsaker til innvandring. Per 1.1.2017 var flukt og familiegjenforening de vanligste innvandringsgrunnene blant innvandrere som fortsatt var bosatte i Norge.

Antall personer som kommer til Norge på grunn av flukt varierer fra år til år. Etter 1990 har det vært tre store toppe i antallet som søker asyl i Norge. De første to toppene var på begynnelsen og slutten av 1990-tallet som følge av krigene i Bosnia-Hercegovina og Kosovo. Den siste var i 2015 og 2016, da flyktningestrømmen til Europa og Norge økte, hovedsakelig på grunn av flyktninger fra Syria. Antall ungdom med kort botid i Norge har også økt betydelig.

Det er stor variasjon i hvor lenge ulike grupper av innvandrere har bodd i Norge. Noen grupper, blant annet de med bakgrunn fra Pakistan, Vietnam, Tyrkia og Marokko, har bodd lenge i Norge. Blant innvandrere fra de nye EU-landene, for eksempel Litauen, Romania og Bulgaria, er det mange som har bodd her i mindre enn fem år. Det samme gjelder flyktninger fra Syria og Eritrea.

Å BRUKE LITTERATUR I SPRÅKKAFEENE

I dette kapitlet vil jeg dele noen konkrete tips om hvordan dere som arrangerer språkafeer, kan bruke litteratur i møte med deltakere. *Før* handler om hvordan du kan forberede språkkafeene og hvorfor forberedelse er viktig. *Nå* handler om selve møtet, og *Etter* handler om hvor nyttig det kan være å evaluere hvordan arrangementet gikk.

FØR

Verdien av å være forberedt

HVORFOR FORBEREDE?

Når vi har forberedt oss, virker vi mer koordinerte og avslappede. Vi presterer bedre. Forberedelser skjerper sansene. Vi har en struktur å bevege oss i, og det gir oss en større mulighet til å dele kunnskap og skape glede. Som ny i Norge kan det være tøft å komme til et nytt sted og et nytt rom. Alt er ukjent, og det kan være skremmende å forlate den trygge leiligheten sin. Når vi forbereder oss, blir vi tryggere, og det påvirker også deltakerne. En god plan skaper forventinger. Vi blir mindre slitne.

Selvsagt er det viktig å være fleksibel og kunne ta imot impulsene fra gruppen. Men rammene må være tydelige. Deltakerne bør for eksempel få vite hvor lenge språkkafeen varer? Det kan også være nyttig å avklare på forhånd om det vil være mulig for deltakerne å fortsette å snakke sammen uten arrangøren. De kan for eksempel dra til en vanlig kafe i nærheten etter at språkkafeen er ferdig, eller bli sittende på biblioteket.

Deltakerne på en språkkafe kan være veldig forskjellige. Noen sier ingenting, men det finnes også de som krever masse oppmersomhet og har et stort behov for å snakke og bli hørt. En arrangør fortalte meg med glimt i øyet at språkkafeene

holdt på å ødelegge ekteskapet hans. Ofte holdt han språkkafe om et tema, for eksempel kjærlighet. Han åpnet først med en personlig historie, slik at deltakerne skulle bli inspirerte og samtalen komme godt i gang. Og det virket! Faktisk fløt samtalen så godt at de oftere og oftere ble avbrutt av en ansatt fra biblioteket som kunne si: «Skulle dere ikke være ferdig klokken seks? Rommet skal brukes av andre». Da krysset arrangøren og deltakerne gaten og satte seg på et bakeri for å fortsette å snakke, mens kona sendte sms om at middagen var klar og hvor var han? Jeg ga tips om å forberede seg bedre. Lage en tydeligere struktur og bruke litteratur. Han har skrevet til meg og takket, og fortalt at nå slutter språkkafeen når den skal, og både han, deltakerne og kona er fornøyd.

En språkkafe skal ikke være det samme som undervisning, og jeg tror en ideell språkkafe har en blandning av struktur og løsere rammer.

HVEM LESER DU FOR?

Før du møter gruppen, er det viktig å være bevisst på hvem du skal møte. Er de ungdommer med kort botid i Norge? Er de mor og barn? Er de voksne med forskjellig norsknivå? Jo mer du vet om gruppen fra før, jo lettere blir det å forberede seg. Det beste er selvsagt å bli kjent med en fast gruppe deltakere over tid. Men dersom du møter ulike grupper, slik jeg ofte gjør, kan det være fint å vite noe generelt om noen av de vanligste gruppene.

Voksne med forskjellig norsknivå

På såkalte vanlige språkkafeer møter vi ofte mennesker fra 25 år og oppover. Menneskene som kommer er veldig forskjellige. Noen har lang utdanning fra hjemlandet, mens andre nesten ikke har gått på skole. Språknivået blant deltakerne varierer ofte mye. Dersom nivåene er svært ulike, kan det være lurt å dele deltakerne i mindre grupper som følger deres nivå i norsk. Lag for eksempel tre grupper: Nybegynnere, viderekomne og avansert. Jeg har møtt grupper med mange deltakere og få frivillige, hvor frustrasjonen over å ikke kunne øve seg i norsk blir stor. En språkkafedeltaker, Bashir, sa til meg: «Jeg har bodd her i Norge i et og et halvt år. Jeg går på norskkurs, og så deltar jeg på språkkafe. Jeg kommer hit fordi det er hyggelig, og jeg har fått gode venner her, men vi snakker sammen på arabisk, og ikke norsk.» I slike situasjoner kan det være en fin løsning å dele gruppen i mindre grupper og jobbe direkte med ulike tekster på hvert bord. Finn tekster tilpasset gruppens nivå og la dem lese høyt for hverandre på norsk. Arrangøren kan gå mellom bordene, hjelpe til der det trengs, stille spørsmål og sørge for at alle har det bra.

Det finnes grupper med høyt utdannede nye i Norge som har sine egne lesesirkler hvor de prøver å lese enkle tekster sammen og diskutere. Selv om tekstene må være enkle, er det samtidig viktig at de ikke oppleves som barnslige. Det finnes tekster som er enkle å lese og samtidig har et høyt litterært nivå. Leser søker bok jobber aktivt for at det skal finnes flere slike tekster: Skjønnlitteratur eller sakprosa for voksne innvandrere med et godt litterært innhold og enklere språk.

Boksøk er en søketjeneste som inneholder lettlest og tilrettelagt litteratur. Her er faktabøker, skjønnlitteratur og tegneserier for både barn, ungdom og voksne. Det er en kvalitetssikret base der alle bøkene er grundig vurdert og lest av ansatte på Leser søker bok.

Her finner du også bøker som egner seg for alle som skal lære seg norsk. Kategorien «Ny i Norge» inneholder blant annet parallellspråklige bøker og bøker som er blitt mye brukt i språkkafeer. Bøkene i Boksøk er delt inn i ulike kategorier basert på hvilken målgruppe bøkene henvender seg til. Teksten som forklarer innholdet i de ulike kategoriene er oversatt til syv ulike språk. Slik forsøker vi å gjøre siden lettere tilgjengelig for alle som ikke har norsk som morsmål.

„Wir hatten gebauet ein stattliches Haus.“

27

Andantino.

Allegretto.

Ungdom med kort botid i Norge

Noen av disse ungdommene bor sammen med familiene sine i Norge. Andre er alene. Det er sammensatte årsaker til at barn kommer alene til Norge. Noen av barna kommer alene fordi foreldrene har blitt drept i hjemlandet, eller de kan ha mistet foreldrene sine under flukten. Andre kommer alene fordi familien bare har økonomi til at én i familien kan reise.

Ungdommene har flyktet fra krig og uroligheter, og de har ofte reist fra hjemlandet med søsken eller blitt sendt på flukt med voksne som ikke er foreldrene deres. Noen barn har levd i en utrygg og lite stabil omsorgssituasjon i flere år, både i og utenfor nær familie, mens andre har hatt voksenpersoner rundt seg som har gitt god omsorg til barna. Ungdommene har ulik skolebakgrunn og varierende skrive- og leseferdigheter.

De unge jeg har møtt gir uttrykk for at de ønsker både emosjonell og praktisk omsorg, men også at de ønsker seg en mest mulig normal behandling. Ungdom med kort botid i Norge er som ungdommer flest, opptatt av skole, fritidsaktiviteter, framtidsdrømmer og venner. De fleste er fornøyd med skolen, og den er et viktig pusterom i en ellers usikker hverdag. Mange sier også at de ønsker å gå på en skole hvor de kan møte norske ungdommer, og uttrykker generelt at de ønsker å få norske venner. På språkkafeene er de veldig motiverte til å lese og lære nye ord. Snakke sammen, le, diskutere og ha en hyggelig stund sammen med andre ungdommer.

Mor og barn

På mor og barn-språkkafeene må arrangørene kommunisere med både mødrene og barna. Den som leder språkkafeen må være klar over at i en slik gruppe foregår samtalen stort sett sammen med barnet eller gjennom barnet. En god språkkafeleder jeg møtte, samtalte med en mor mens barnet krabbet rundt og holdt seg nær moren. Samtalelederen strøk forsiktig på ryggen til barnet mens hun snakket med mammaen. De så på barnet sammen, og smilte mens barnet smilte tilbake. Samtalene i slike settinger er gjerne korte, preget av pauser og øyeblikk hvor barnet tar oppmerksomheten. Ofte ser jeg at de frivillige først henvender seg til barnet og deretter til mammaen. At de møter dem med et smil og sier: «Hei, hvordan har du det», «har du sovet godt», «gleder meg til å vise dere noen nye bøker.» Jeg har også i slike velkomst-samtaler hørt mammaene svare: «Stella og jeg sov ikke så godt i natt.» Samtalene er preget av hverdagspråk. Det er utrolig hvor mye man kan lære i slike settinger.

Den primære motivasjonen for mødrene til å delta på språkkafe er ofte ønsket om et felleskap. Mange av disse kvinnene kommer fra land hvor de har hatt et sterkt nettverk eller har vært en del av en stor slekt med mye samvær og nærhet. I Norge er de ofte alene og har ingen nære relasjoner utenom partnerne sine. De befinner seg i en ny og annerledes rolle med mye ansvar. En språkkafe kan gi disse mødrene et felleskap sammen med barna, samtidig som de får en mulighet til å få trent opp norsken sin. Flere arrangører forteller at

mange av mødrene ikke snakker så mye i begynnelsen. For mange er det nok å bare være der sammen med barna i et fellesskap med andre voksne. Noen av mødrene har lang utdanning, andre lavere utdanning. Flere er hjemmeværende, og en mindre andel er i betalt arbeid. Flere av disse kvinnene har ikke jobb fordi det aldri har vært forventet av dem at de skal jobbe. Noen av dem har ikke fullført grunnskole, som igjen betyr at de ikke har mye erfaring med å lese i det hele tatt. Mange er i stedet vant til muntlige fortellinger og muntlig kommunikasjon. Denne gruppen er det ekstra morsomt å dele litteraturen med. Litteratur er et eget språk. Bøkene blir ofte en døråpner som gjør dem nysgjerrige på hva som finnes av muligheter.

Mødrene jeg har møtt på slike kafeer, har vært veldig nysgjerrige. Mange av dem er slitne, men også glade og utrolig opptatt av å styrke språket sitt, få kunnskap relatert til foreldrerollen i Norge og treffe andre. De mødrene som både har utdanning og jobb og deltar på mor og barn-språkkafeene, er ofte ute etter å bruke norsken sin, samtidig som de kommer til et sted der også barna kan få tilgang på språk og litteratur.

Siden barna er med, kan det være en fordel å la disse språkkafeene foregå på gulvet, gjerne med matter hvor de minste barna kan krabbe. Et lite bord med ark og fargeblyanter for litt større barn kan også være lurt. Sett gjerne fram kasser med enkle og morsomme barnebøker. Skap en avslappet atmosfære, med mye glede. Vær bevisst på hvordan du framstår.

Bruk gjerne lav stemme; tydelig, men rolig. Mødrene kan sitte rundt et bord med mulighet til å ha barna på fanget, eller de kan få sitte på mattene sammen med barna. Dersom det kommer mange mødre og barn, kan det være en fordel å dele dem i mindre grupper, slik at situasjonen ikke blir for kaotisk.

Det fine med slike kafeer, er at effekten er så stor. Det at mødrene får tilgang på barnelitteratur og litteratur generelt, vil igjen være en døråpner for barna. Det er mange måter å bruke litteraturen på. Du kan lese en bok høyt for gruppen, eller hjelpe mødrene å lese selv for barna sine. En arrangør av en mor og barn-språkkafe sa til meg: «Det er en veldig, veldig positiv stemning her. Praten går uavbrutt, og ikke minst går den på norsk. Folk kommer fordi de har lyst til å prate.»

HVA SKAL DU LESE?

Ved valg av tekst er det viktig å tenke på gruppen du skal lese for. Kanskje du kan noe om deres språknivå? Interesser? Når du velger tekst er det et godt tips å finne en balanse mellom det du selv liker og hva du tror gruppen kan like. Nøkkelen til et godt samspill er trygghet og åpen dialog mellom den som leser, og gruppen som deltar.

All type litteratur egner seg i utgangspunktet til bruk i språkkafe. Alt kommer an på hvilken ramme du presenterer teksten i. Du kan lese dikt, bildebok, noveller, romaner, eventyr, tegneserier og sakprosa. Selv bruker jeg mest bildebøker og dikt. Disse tekstene er effektive og har en egen evne

til å formidle tanker, perspektiver og følelser på en direkte og kortfattet måte. Både bildebøker og dikt bruker få ord, og da får hvert ord stor vekt og betydning.

Roman

For mange deltakere som har vært med på språkkafe over lengre tid blir mestringsfølelse et viktig element. Det å kunne lese samtidslitteratur eller en klassiker er noe som gir en slik mestringsfølelse. I slike grupper kan det være gøy å presentere en roman. Dere rekker selvsagt ikke å lese hele boka, men det finnes ulike måter å introdusere en roman på.

Her er et eksempel: Velg et kapittel eller et utdrag, fortell litt om boka, diskuter tematikken den berører, og få deltakerne til å lese noen setninger hver. Er de sultne på mer, kan de enten lese boka på norsk eller låne den på sitt morsmål. Det flerspråklige bibliotek har flere titler av norske forfattere oversatt til en rekke språk som egner seg for de mer viderekomne i språket. Ofte kan det være lurt å oppmuntre dem til å prøve seg på begge versjonene, både morsmålet sitt og norsk. Kanskje kan du ta opp samme bok igjen etter noen uker og diskutere innholdet med dem som har lest?

En språkkafe på Vestlandet hadde klassikere som tema. De fikk lyst til å lese *Sult*. Deltakerne hadde middels nivå i norsk. Arrangøren begynte med å fortelle kort om boka og forfatteren, deretter leste arrangøren to sider av boka. De diskuterte i plenum de to sidene, og så leste de to sider alle sammen.

Mange dro fra språkkafeen den dagen og var meget stolte over å ha lest noe fra en av de store forfatterne i norsk litteratur.

Tegneserie

Visuelt har tegneseriene mye til felles med malerkunst, vitsetegning og karikaturer, mens det fortellertekniske ofte ligger nærmere film. Fordelen med en tegneserie er at illustrasjonene viser fram både hendelsesforløp, emosjoner og situasjoner, slik at historien ofte gir mening selv om den som leser ikke kan alle ordene enda. På språkkafeen kan du vise fram tegneserien som oppslag på en skjerm. Du kan også kopiere og dele ut passasjer som deltakerne kan jobbe sammen med ved et bord. Velg gjerne en tegneserie som du tror kan passe aldersmessig til gruppen. Det finnes mange flotte tegneserier som passer til både ungdom og voksne. Velg en tegneserie der teksten er relativt lett å lese. Mange tegneserier har håndtegnet tekst, og teksten står ofte tett. Pass på at ordene ikke står for tett på hverandre i boblen. Velg en tegneserie som har tydelig leseretning. Bruk gjerne boksok.no for å finne tegneserier som kan egne seg.

Novelle

En novelle er en kortere tekst med handling som ofte foregår innenfor et kort tidsrom, på begrenset plass og med få personer. Sammenlignet med en roman er novellen ofte komprimert. I større grad enn i en roman vil deler av handlingen være lagt utenfor det vi får lese, vi må lese mellom linjene. Ofte kan en novelle leses på under en time. Dersom du har en relativt

språksterk gruppe, kan det gi en god mestringsfølelse å lese en hel novelle sammen. Bruk gjerne boksøk.no for å finne novellsamlinger som har god kvalitet, men relativt enkelt språk.

Sakprosa

Sakprosa er en rik sjanger med stor variasjon. Felles for sjangeren er at bøkene beskriver virkelige hendelser, personer og fakta. Fordelen med sakprosa er at du ikke trenger å lese hele boka for at det skal være meningsfullt å bruke den som utgangspunkt for samtale. Ofte holder det å velge et kapittel eller en bokside. Les høyt eller kopier opp aktuelle sider. Mange deltakere synes det er moro å lære noe konkret om verden. Sakprosa utvider kunnskapen vår, og egner seg ofte godt som utgangspunkt for felles undring, samtale og refleksjon.

Dikt

Om du ønsker å bruke dikt, anbefaler jeg å velge dikt med enkle ord. Selv enkle dikt kan, når de er godt skrevet, skape følelser, minner og bilder, og kan være et godt utgangspunkt for samtale. Visuelle og konkrete dikt er ofte lettere å forstå enn dikt med mange ord og tanker. Velger du dikt, får dere virkelig muligheten til å jobbe godt med hvert ord i diktet. I og med at diktene ofte er korte, kan dere lese samme dikt flere ganger, og diskutere ordene som diktet består av.

Når jeg har med meg dikt til språkkafe, begynner jeg ofte med å lese diktet høyt. Jeg leser diktet sakte og tydelig, før jeg gir deltakerne mulighet til å lese diktet for resten av gruppen. Ordene i et dikt har ofte en egen klang og rytme. Ved at deltakerne får mulighet til å si ordene høyt selv, ikke bare høre dem, setter ordene seg i kroppen på en egen måte.

Bildebok

En kort definisjon på en bildebok er bøker med ett eller flere bilder på hvert oppslag der tekst og illustrasjon sammen forteller en historie. De fleste bildebøker har relativt lite tekst og fungerer godt til høytlesing. Vis gjerne fram illustrasjonene på storskjerm, eller vis fram bildene i boka mens du leser. Stopp gjerne opp mellom oppslagene, se på bildene og snakk om det dere ser. Samspillet mellom tekst og bilde kan skape mange fine diskusjoner. Bildebøkene kan gi en god følelse av mestring, i og med at dere rekker å lese hele boka ferdig på en språkkafe-time.

Selv om bildeboka egner seg godt i språkkafe, vet jeg av erfaring at bildebøker er en type litteratur språkkafearrangørene ofte er redd for å bruke. Det er synd, for bildebøker presentert på riktig måte kan gi en gruppe veldig mye, også grupper med voksne deltagere. Mange forbinder bildebøker med bøker for barn, men de siste årene har det kommet flere og flere bildebøker som også passer for ungdom og voksne, såkalte all-alderbøker. Dette er bøker der tematikken er såpass allmenn at absolutt alle kan få noe ut av boka. Jeg tenker for eksempel på bøkene til Shaun Tan: *Ankomsten*, *Det røde treet*, *Sikaden* og *Fortellinger fra Ytre Utkant*. Jeg elsker hans evne til å uttrykke kompleksitet med få ord, hans estetikk, og hans spesielle og poetiske måte å snakke om det å være fremmed på.

Også her er boksok.no en nyttig ressurs. Let gjerne etter bildebøker som anbefales for voksne i Boksøk.

Parallellspråklige bøker

Et første skritt mot å lese litteratur på norsk, kan også være å gi deltagerne mulighet til å lese samme bok på morsmålet sitt. Det flerspråklige bibliotek har en større samling bøker på ulike språk. I tillegg har Leser søker bok i det siste bidratt til at det utvikles en ny type bøker på markedet: Tospråklige bøker der sammen fortelling står skrevet på norsk og et annet språk side ved side. Se for eksempel barneboka *Ryddetid* av Camilla Kuhn på norsk/somali og norsk/arabisk, eller voksenboka *I stormens øye* av Sherko Bekas på kurdisk/norsk.

STRUKTUR PÅ MØTET

Etter å ha valgt en tekst, er det lurt å tenke gjennom hvordan møtet skal struktureres. Hva er det første som skal skje? Tenk på en intro, en rekkefølge og en avslutning. Det er viktig med en tydelig ramme slik at alle vet hva som skal skje når. Struktur i arbeidet kan løfte samtalen opp til en læringsituasjon, uten at det dermed blikker over mot en undervisningstime. Valgene du tar kan være med på å skape en god dialog som gjør at deltakerne mestrer å snakke norsk sammen.

Et eksempel på en introduksjon kan være:

1. Ønsk velkommen.
2. Be deltagerne skrive navnet sitt på et ark, brette arket og sette det slik alle kan se hva hun/han heter.
3. Fortell om planen for timen.
4. Gi noen korte og konkrete regler, for eksempel: Skru av lyden på mobilen, send kaffe-termos og te-termos rundt, vent på tur, når en deltaker leser høyt er det fint om de andre er stille.

Å ha en tydelig struktur på arbeidet, påvirker deltakernes opplevelse av mestring, konsentrasjon og oppmerksomhet. Selv gir jeg ofte enkle instruksjoner som dette: Jeg leser. Etter det kommer jeg til å spørre om det er ord dere ikke forstår. Etter på er deres tur til å lese. Så skal vi snakke sammen. Slik forbereder jeg deltakerne på det som skal skje, og skuldrene senker seg.

FORBEREDE ROMMET

For at alle skal kjenne seg velkomne, kan det være en fordel at du som arrangør har oversikt over rommet der dere skal være. Kom gjerne til rommet i forkant av arrangementet. Tenk gjennom hvor deltakerne skal sitte og om du selv skal sitte eller stå. Skal dere gjennomføre en aktivitet som krever et bord? Eller kan deltakerne sitte i en halvsirkel, slik at alle ser hverandre bedre? Skal alle deltakerne være samlet, eller skal du dele inn gruppen etter ulike nivåer? Tenk gjennom hvor du skal plassere te og kaffe. Er det nok lys i rommet? Gå gjerne noen runder rundt i rommet slik at du selv kjenner på en trygg atmosfære før deltakerne kommer.

NÅ

Vær tilstede

På språkkafe møter er det et mål at deltakerne skal kunne øve på norsken sin ved å snakke med hverandre. Som arrangør kan du øve deg på å se og lytte deg inn i situasjonen slik den er. Prøv å gjennomføre det du har tenkt, ofte gir det en egen ro til gruppen. Men øv deg samtidig på å ta imot signalene fra gruppen når kafeen er i gang. Vær tilstede i øyeblikket og ikke vær redd for å justere planene dersom det er nødvendig.

Jeg liker å vente på gruppen ved døren. Jeg håndhilser. Jeg ser dem i øynene, slik at alle føler seg sett. Etter at de har fått kaffe og har satt seg ned, liker jeg å starte med å si «Så flott at dere er her». Jeg liker å ha fokus på at det er akkurat DE som er her og ingen andre. Jeg vil gjerne gi dem en følelse av de er veldig velkomne. Deretter presenterer jeg opplegget for dagen.

Etter å ha presentert opplegget pleier jeg å åpne for forslag og kommentarer fra deltakerne. Om jeg synes noe som kommer opp kan være tøft eller vondt å høre, prøver jeg å inkludere kroppen i formidlingen. Jeg har opplevd noen fortelle en tøff historie. Da blir det som regel stille i rommet. Man kan kjenne på trykket av det som ble fortalt. Deltakerne pleier å være flinke til å hjelpe hverandre med å gå videre i samtalen. I noen tilfeller har jeg ofte inkludert kroppen for at vi skal

komme videre. Jeg puster med magen og rister forsiktig på hodet eller kroppen. Noen ganger ber jeg deltakerne om å riste på kroppene sine også. Det er viktig å ikke avvise de tøffe historiene. Ta dem imot og gi dem rom.

Men det er også viktig å komme videre, og gi både den som fortalte og de andre deltakerne hjelp til å gå videre derfra. Her er et eksempel: Jeg møtte en gruppe med to veldig urolige unge menn. De bevegde seg raskt flere ganger mens jeg leste. Jeg observerte at det forstyrret de andre. Og det forstyrret meg litt også. Da valgte jeg å se på dem mens jeg leste. Jeg brukte noen ekstra sekunder på dem. Jeg leste rolig, og med blikket prøvde jeg å si «dette er til deg, nå kan du slappe av. Jeg ser deg». Og det virket! Bare ved å se på dem og lese rolig til dem, fant de også ro og var rolige resten av tiden.

Noen ganger beveger jeg meg i rommet. Hvis jeg opplever at noen er urolige, kan jeg for eksempel velge å lese rett ved siden av den personen som har vist meg behov for å bli sett. Før, da jeg ikke hadde så mye erfaring, kunne jeg velge å legge en hånd på skulderen til vedkommende om jeg syntes det var nødvendig. I dag gjør jeg ikke det. Noen ganger kan det å komme så nær, på en fysisk måte, oppleves som ubehagelig både for deltakere og arrangør, derfor gjør jeg ikke det lenger. I stedet har jeg erfart at et blikk som varer noen ekstra sekunder, eller at jeg nærmer meg dem rolig med kroppen, kan være nok til å roe dem ned.

De alle fleste språkkafemøtene er fylte av glede, respekt og gode samtaler. Men vær forberedt på at også uforutsette hendelser som uro, krangel, sorg og protester kan være en del av disse møtene. Jeg har opplevd en del ganger at jeg hadde en plan, men at livet skjedde. En gang ventet jeg på en gruppe. Jeg fikk en telefon. «Det skjedde noe alvorlig jeg ikke kan snakke om,»

sier den ansvarlige for gruppen. «Vi er forsinket.» «Skal vi avlyse?» spør jeg. «Jeg har spurt dem, og de vil gjerne komme til deg. Er det ok?» «Ja, velkommen,» svarte jeg. Men etter denne korte telefonsamtalen ble jeg engstelig. Hva var det de hadde opplevd og ikke kunne fortelle? Jeg tenkte på at oppvelsen kom til å gjøre noe med konsentrasjon og oppmerksomheten deres. Jeg tenkte at jeg måtte prøve å fokusere på gleden over at vi skulle møtes og ha det hyggelig sammen.

De kom. Jeg så at alle var tydelig berørt, at noe hadde skjedd. Men de kunne ikke snakke om det. Jeg kjente på en stillhet i møtet med dem, og i rommet. Jeg merket at jeg ble skjelven. Jeg brukte litt ekstra tid på å hilse på alle. Alle fikk kaffe og satte seg ned. Jeg sa noe sånt som: «Jeg håper vi kan være her og nå. At vi kan ha en hyggelig stund med lesing sammen.» Deretter presenterte jeg boka jeg skulle lese. Jeg leste sakte. Jeg pustet godt. Inni meg tenkte jeg: De ønsket å komme hit. De trengte å komme hit, oppleve litteratur. Dette skal gå bra. Disse tankene ga meg styrke. Jeg prøvde å tenke at det viktigste var å skape en atmosfære av trygghet, stabilitet og aksept for at det kan skje uventede ting i livet, men at vi kan hente styrke i fellesskapet. At lesing kan føre lytterne fram mot en positiv opplevelse. Jeg leste, og merket at stemmingen roet seg. At det var godt å være der, sammen. Jeg merket en helt annen energi hos alle. Da de dro, ville noen gi en klem, andre håndhilse. De som håndhilste holdt hånden min godt. Som om denne hilsenen kunne bekrefte at vi hadde gått gjennom noe tøft sammen, og at vi hadde klart det.

ETTERPÅ

Du blir stadig bedre!

Etter en leseøkt anbefaler jeg å reflektere over hvordan det gikk. Det er alltid nyttig å evaluere arbeidet vi gjør. Da blir vi bevisste våre handlinger og får muligheten til å forbedre oss. Evalueringen kan deles i to: Gi deg selv en egenvurdering, og få en vurdering fra gruppa. Begge deler er lærerikt og viktig. Du kan spørre deg selv: Hvordan var møtet i dag? Hva skapte reaksjoner og engasjement? Når falt interessen? Kunne alle høre og se meg? Er gruppen for stor? Svarene på disse spørsmålene kan være til stor hjelp når du skal planlegge neste språkkafe. Dersom dere er flere arrangører som har deltatt på språkkafeen sammen, kan dere gjennomføre en felles evaluering i etterkant og gi hverandre tilbakemelding. Husk alltid å rose også, slik at ikke fokuset blir for negativt. Men ved å fokusere rolig og målrettet på det som kan bli bedre, kan dere skape et felles rom for utforsking og utfoldelser. Det er gøy å hjelpe hverandre til å bli bedre!

Du kan spørre gruppen: Hvordan var møtet i dag? Kunne alle høre og se meg? Er det noe vi kunne gjort annerledes? Hva likte dere best? Hvis du kjenner gruppen godt, kan du åpne opp for samtale og diskusjon i gruppen. Eller du kan be dem svare anonymt på et ark. Send rundt ark og penn, og be dem skrive ned både ris og ros. Evaluer deg selv så konkret

som mulig, og ta gjerne notater av både dine egne tanker og gruppens tilbakemeldinger. Dette kan komme godt med i senere planlegging. Men husk – vær generøs med deg selv! Du blir stadig flinkere. Tenk også gjennom hva som gikk bra denne gangen, og bær det med deg til neste gang. Å gjenta det som gikk bra, er minst like viktig som å endre på det som bør endres. Hold fast ved det som skaper glede og engasjement, i det ligger ofte spiren til vekst både for deg og for gruppen.

J. 65 *Memoir Mozart*

PRAKTISCHE

KLAVIER-SCHULE

109
154

de 70

PIA MOD

LOUIS MOORE

OPUS 110, NEW EDITION

Graded

EIGENTUM DES VERLEGERS.

LEIPZIG, C. F. PETERS.

No. 8245. 8791.

DEL II

DET EMOSJONELLE SPRÅKET

HVORFOR BRUKE LITTERATUR
I SPRÅKKAFEENE?

Fra romanen *OG*

Monika og jeg går tur alene.

Vi sitter på en kafé.

Vi spiser croissant og drikker kaffe.

Vi har med norskleksene.

«Hvordan er utdannelsessystemet
i hjemlandet ditt?»

leser Monika fra leksene.

Vi tar frem ordbøkene våre og må svare på spørsmålet.

«I Argentina går vi i barnehagen bare ett år.

Vi begynner når vi fyller fem,» skriver jeg.

«Så går vi på barneskole i syv år

og på videregående skole i fem år,» fortsetter jeg.

Jeg synes det er kjedelig.

Jeg går på do.

Jeg ser meg i speilet.

Ansiktet mitt er ansiktet til pappa og ansiktet til mamma, tenker jeg.

Jeg gnir ansiktet mitt.

Jeg vasker hendene.

Jeg er så langt borte, tenker jeg.

Jeg kommer tilbake til Monika.

Hun smiler og jeg ser hun har tegnet mange spiraler på arket sitt.³

VERDIEN AV VENNSKAP, MUSIKK OG LITTERATUR

Da jeg kom til Norge for 18 år siden, fantes det ikke språkkafeer. Jeg gikk på norskkurs. Jeg likte det godt. Norskkurset ga meg struktur, orden og redskaper til å forstå. Kurset var basert på repetisjonsøvelser. Jeg fikk trene hukommelsen og på å være i øyeblikket. Jeg konsentrerte meg om å lære meg norsk, lære de nye kodene, bli kjent med de nye menneskene, lære meg det som var viktig og nødvendig for å overleve. Jeg ble veldig mental. Alt fokus var på den logiske måten å lære seg kunnskap på. Hjernen var det eneste organet som fikk plass i hverdagen, det eneste organet jeg ga plass. Hjertet ble pakket godt inn. Jeg prøvde å ikke ha kontakt med emosjonene mine. I denne situasjonen opplevde jeg emosjoner som forstyrrende for meg. Jeg husker at det var hardt. At jeg ofte ble veldig sliten. Jeg husker at jeg gjentok setninger som for eksempel: «Jeg går på badet og pusser tennene», «jeg løper til bussen klokken åtte», «jeg liker brødsriver med ost og agurk ...» Jeg gjentok slike setninger en million ganger. Men etter hvert ble jeg lei av de instrumentelle ordene. Jeg ble lei av disse setningene som skulle hjelpe meg å takle hverdagen. Hvor var de fine ordene? De ordene som luktet godt? De som kunne gi meg en estetisk opplevelse? Hvor var de ordene som kunne gi meg et emosjonelt språk?

Håper dere ikke mistforstår meg, jeg sier ikke at det instrumentelle språket ikke er nødvendig. Men det jeg erfarte, er at det blir mye lettere å lære seg et nytt språk dersom det instrumentelle språket får gå hånd i hånd med det emosjonelle språket.

For meg ble det etter hvert tydelig at hvis jeg skulle lære meg norsk, måtte jeg gjøre noe mer enn å gå på norskkurs. Etter hvert fikk jeg meg en venn. Det betydde mye at jeg fikk trene på norsken min med henne. I tillegg ble jeg kjent med biblioteket og dro dit daglig. Jeg leste bildebøker og dikt. Og jeg hørte på musikk på norsk. Alle disse tre tingene bidro til å gjøre prosessen med å lære seg norsk rikere, lettere og bedre for meg. Jeg begynte å bruke hele meg i møtet med et nytt språk.

Jeg hadde ikke gleden av å gå på språkkafe, men ved å få en venn, besøke biblioteket, lese litteratur og høre på musikk fikk jeg utviklet både et instrumentelt og emosjonelt språk. Denne erfaringen vil jeg dele med dere, fordi jeg tror språkkafeene kan fylle noe av den rollen som vennskap, biblioteket og musikk fylte for meg. Det er viktig å bli møtt som et helt menneske, med både hjerne og hjerte, med gode og dårlige dager og med behovet for et rikt språk. I denne sammenhengen kan språkkafeene bety mye for dem som deltar.

Vennskap

Det å få en venn var sentralt for meg. Jeg ble glad av å møte en annen i et forhold hvor jeg opplevde meg godtatt og verdsatt for akkurat den jeg var. Behovet for å snakke med vennen min var en sterk motor i språkutviklingen. Jeg husker denne tiden og denne vennen som en av de mest generøse jeg har opplevd. Vi prøvde ikke å få noe spesielt ut av vennskapet. Alt vi ville, var å ha en fin tid sammen, dele livene våre, historiene våre, og være en skulder som vi kunne lene oss på. Jeg vet at det å snakke om å få seg en venn kan høres ut som en selvfølge. Men som ny i Norge opplevde jeg det ikke som en selvfølge å møte andre som jeg kunne være sammen med på en likeverdig måte. Jeg opplevde at jeg hadde vanskelig for å åpne meg for nye mennesker i begynnelsen. Andre ganger åpnet jeg meg, men etter en samtale eller et møte kunne det kjennes som en tøff påkjenning at jeg hadde åpnet meg, åpnet hjertet som jeg hadde pakket så godt inn.

På mine reiser spør jeg språkkafedeltakere om de har venner. Noen sier «ja» med en gang. Andre forteller meg de ikke har hatt energi til å engasjere seg i andre på den måten. Her tror jeg vi finner en verdifull nøkkel til norskopplæringen. Vi er sosiale dyr, og derfor er vennskap for oss den mest gledesfylte måten å leve sammen og lære nye ting på. En venn kan gjøre norskopplæringen mye enklere og mer interessant.

Amerikanske Jamie Johnston er forsker og har tatt doktorgrad på språkkafeer og integrering i Norge. Hun skriver:

«Vennskapspotensialet på språkkafeene ser ut til å være ganske høyt. De aller fleste frivillige og deltakere rapporterer at det å delta på kafeer har vært en positiv sosial opplevelse for dem, og mange har fått venner eller bekjente. I tillegg understreker mange av deltakerne at en fordel ved å delta på språkkafe er at de har fått seg et sosialt nettverk. (...) Kafeen ser også ut til å fungere som springbrett til andre sosiale aktiviteter, og gir samtidig muligheten til økt kontakt for de som også møtes andre steder, slik at deltakernes totale vennskapspotensial øker.»⁴

Musikk

Musikken påvirker oss både rasjonelt og emosjonelt. Musikken har et langt større potensial enn å bare være til glede og underholdning. Den kan være en nøkkel til vår forståelse av hverandre. Man kan høre på en sang, på stemmen til den som synger, og uavhengig av om man forstår språket, kan man forstå om sangen handler om savn, tristhet, glede eller kjærlighet. Man kan lære mye av å lytte til andre på denne måten.

Da jeg gikk på norskkurset, spurte jeg læreren min om hun kunne anbefale musikk til meg. «Hva slags musikk liker du?» spurte hun. «Jeg liker musikk med fine melodier og fine tekster», sa jeg, «gjørne noe med et politisk og sosialt blikk.» Noen dager senere kom læreren min med en plate med de 20 beste sangene til Jan Eggum. Jeg husker fortsatt hvordan det var da jeg for første gang hørte sangen på plata «En konge stor». Jeg husker fiolinene. At fiolinene fylte hele rommet hvor jeg satt. Jeg husker denne musikken i hele meg. Musikken som åpnet tankene. Den varme og gode stemmen til Jan Eggum. Jeg husker at jeg hørte sangen om og om igjen. Stoppet. Hentet ordboka. Jeg husker at jeg oversatte teksten. Jeg husker ordene «lilje», «gamle mor», «flom» og «konge stor». Jeg husker at jeg gråt. Jeg husker den estetiske opplevelsen jeg fikk av musikken. Jeg husker gleden av å kunne synge i takt med Jan Eggum. Jeg husker noen sykkelturner i Oslo hvor munnen min åpnet seg og bare sang: De skulle begrave en konge stor.

Musikken og litteraturen kan få kroppen til å slappe helt av og også føle glede. En rekke undersøkelser viser at både litteratur og musikk har innvirkning på sentrale fysiologiske variabler som blodtrykk, puls, respirasjonsfrekvens og hjernebølgemønstre.⁵ Musikk har vært tillagt magiske og helbredende egenskaper i mange kulturer. Både historier og musikk vekker den emosjonelle hjernen. «Det limbiske system *især thalamus* kan ha en sentral rolle i hvordan vi lever livet», sa en teaterlærer til meg. Både musikken og litteraturen handler mye om identitet, men også om veien ut fra et låst selvbilde. Litteraturen og musikken kan hjelpe oss med å akseptere følelsene våre. Musikken og bøkene kan gjøre oss mindre ensomme. Musikken jobber med hele mennesket, akkurat som litteraturen.

Biblioteket og litteratur

Biblioteket ble det rolige og varme hjemmet jeg trengte. Der møtte jeg alltid en person som smilte til meg, der fantes det varm kaffe, kunnskap og litteratur. Jeg ble så utrolig imponert over biblioteksystemet i Norge. Biblioteket er et av de mest demokratiske stedene som finnes. Alle trenger tilgang på informasjon for å orientere seg i samfunnet. På biblioteket møtte jeg alle generasjoner. Jeg møtte pensjonister og flyktninger. Jeg møtte barn og ungdom. Innimellom fikk jeg med meg gratis arrangementer også. Biblioteket ble et sted der jeg både møtte ro og et pulserende liv.

Jeg brukte tid på de bøkene som var korte. Bildebøker med vakre bilder og korte tekster. Bildebøker som fortalte om andre mennesker, om ulike forhold mellom mennesker, og om naturen. Bøker som skapte nysgjerrighet og inspirasjon.

På biblioteket fant jeg diktsamlinger. Jeg elsket å bli fanget av det fortettede språket som et dikt kan ha. Å bli fanget av et betydningsrikt språk. Av det jeget som ofte kommer til syne i et dikt, men også av et vi, eller et du. Jeg trengte diktets nærhet i livet mitt. Jeg trengte å både lese og lære vakre ord, ord som vibrerte, ord som ga meg gode og varme følelser. Litteraturen hjalp meg å åpne hjertet mot det nye språket. Å møte språket med hele meg.

ROMANZE.

F dur.

L.v. Beethoven, Op.50.

Adagio cantabile.

p dolce

tr *p* *tr* **11**

A *dolce* *cresc.*

tr *f* *p* **B**

f *dim.* *poco a poco* *dolce*

f *p* *tr* **10**

C

C. Giardi. Le Carnaval russe. Concert-Fantasie für Flöte Solo mit Piano u. mit Cadenz v. R. Rimmetz n. M. 1.20.
 — Dasselbe für Flöte Solo mit Orchester n. M. 3. — (Effectvolles Virtuosen-Stück)

C.F.S. 1249/50

DET KOMPLEKSE BILDET

Vi vet at innvandrere kommer fra forskjellige deler av verden og at de kommer hit av forskjellige grunner. De beriker samfunnet med sine erfaringer og sine måter å se verden på. Innvandrere gir samfunnet nye impulser og arbeidskraft. Noen er analfabeter, noen har lite eller ingen utdanning, mens andre har høy utdanning og kommer fra høyt profilerte jobber i hjemlandet. Å begynne på nytt i Norge kan være tøft. Mange opplever et fall i status. Litteraturen kan være en flott døråpner også i møte med dem som tilhører det akademiske miljøet. Litteraturen kan gi dem et mer kreativt og intellektuelt møte med både det kulturelle og akademiske Norge.

Mange innvandrere kommer til landet vårt med mye glede, og skaper varme møter sammen med oss. Mange kommer med mye kunnskap og ressurser inn til landet. Noen kommer hit på grunn av kjærlighet, andre på grunn av jobb, mens noen er her fordi de har opplevd tortur, tap av familiemedlemmer eller selv har vært truet på livet. Mange kjenner ikke skjebnen til familiemedlemmer som er blitt borte. Slike erfaringer kan være en stor belastning for den enkelte, og innebærer et traume som for noen aldri blir helt borte.

Det er viktig å huske at erfaringene disse menneskene har, ikke definerer deres identitet. Mennesker er større enn problemene sine. Vi bør forsøke å lage et rom for hele mennesket. Kompleksiteten og det store spennet hver og én representerer kan være stor. Mange mennesker som er traumatiserte eller deprimerte bruker språkkafeen til å slappe av, ha det godt og tenke på noe annet.

I samtaler med arrangørene diskuterer vi observasjoner de har gjort: Personer som har opplevd krigshandlinger på nært hold, kan miste troen på mennesker. Foreldre som har mistet ett eller flere barn i krig, kan også miste evnen til å føle glede. Dersom noen av deltakerne har det for tøft, er det viktig å henvise dem videre til helsetjeneste, lege eller psykolog. Arrangørene skal ikke være terapeuter. Men språkkafeene kan være et pusterom for ulike mennesker med ulike erfaringer. Noen av språkkafearrangørene forteller at det kan være vanskelig for dem som har det tøft å snakke med andre på de første møtene. Men at noe er vanskelig, trenger ikke bety at det er umulig. Språkkafearrangørene forteller ofte om den spesielle gleden som oppstår når noe som har vært vanskelig eller tøft i begynnelsen, løsner. Gleden som fyller rommet når alle endelig snakker sammen og deler en fin stund.

De fleste erfarer at deltakerne opplever språkkafeene som et trygt sted. Selv om enkelte kan oppleve stress i møte med nye mennesker i begynnelsen, betyr det å delta på språkkafe også å få seg frisk luft, snakke med noen, øve på norsken sin.

Det finnes historier om drivende dyktige språkkafearrangører som har engasjert deltakere og fått dem til å tro på at det går an å omstille seg og skape et nytt og verdig liv for seg og sin familie, til tross for belastningene de har hatt. Språkkafeene er på den måten med på å bygge, utvikle og gi håp.

På en språkkafe traff jeg Ibrahim. Han hadde reist fra Syria, alene. «Jeg måtte reise alene, prøve å finne et sted å slå meg ned, og prøve å hente familien min senere.» Kort fortalt dro han gjennom mange land. Til slutt fikk han asyl i Norge. Han bodde på et mottak. «Mens jeg var på reise, tenkte jeg bare på et trygt sted å komme til. Etter at jeg fikk komme til Norge, drømte jeg hver natt om barna mine, og om min kone. Jeg så dem i alle kvinner og barn jeg traff på gata. Livet mitt ble veldig, veldig vanskelig.» Ibrahim gikk på norskkurs, og han gikk på møter med UDI for å kunne hente familien sin. «Jeg gikk på norskkurs og på språkkafe. Jeg måtte fylle dagene med noe», fortalte han meg. Det gikk to år. Han fikk en telefon. Han kunne få familien sin til Norge. Etter denne samtalen fikk han problemer med å sove og spise. Han fikk tilbud om hjelp fra en venn på en språkkafe. «Han sa han kunne kjøre meg. Dagen kom. Vi kjørte til Gardermoen. Jeg så min kone og barn komme ut. Jeg kunne ikke forstå at det var sant! Jeg falt ned på knærne mine. Jeg kjente et press i brystet. Jeg klarte ikke å puste. Tårene rant. Heldigvis var vennen min sammen med oss. Han hjalp meg opp å stå. Jeg holdt rundt familien min. Vennen min holdt rundt oss. Vi var som en klump, der på Gardermoen.»

Litteraturen kan fungere som stor hjelp i situasjoner der deltakerne bærer på vonde minner. En felles litterær opplevelse åpner opp for temaer det ellers kan være vanskelig å snakke om eller få tak i. Jeg har erfart hvordan den litterære teksten både kan inspirere til gode samtaler og bli en bro mellom enkeltpersonen og det som ellers ville blitt oppfattet som krevende problematikk. Litteraturen kan vise fram andre liv, hjelpe oss til å drømme oss bort og bli kjent med andre menneskers historier. Litteraturen kan hjelpe oss til å snakke om vanskelige temaer eller problemer som angår oss uten at vi trenger å snakke direkte om oss selv. Dette kan føre til at de som har hatt vonde opplevelser kan reise seg og komme seg videre, bygge nytt liv og ivareta sin verdighet. Litteraturen er en stor ressurs, en døråpner inn til dialog og kunnskap om oss selv og verden.

Professor Per Thomas Andersen⁶ har holdt flere foredrag for Leser søker bok om viktigheten av å lese litteratur. For, hvorfor leser vi? Han siterer blant annet Martha Nussbaum når han snakker om hvordan litteraturen har en egen evne til å øve oss opp i empati og forståelse av hverandre. Martha Nussbaum framholder den stille krisen (the silent crisis)⁷ som oppstår når nasjon etter nasjon skyver humanistisk tenkning i bakgrunnen til fordel for økonomisk profitt. Gjennom blant annet lesing av skjønnlitteratur utvikler mennesket evnen til å sette seg inn i andre menneskers lidelse uten å bli oppslukt av den. Leserne oppmuntres til refleksjon og kritisk tenkning.

HVORFOR SKAL VI LESE HISTORIER SAMMEN?

Identitet er et akademisk og analytisk begrep innen fag som psykologi, antropologi, sosiologi og historie. Antropologer var tidlig ute med å studere *etnisk* identitet, og antropologien fikk på denne måten stor innflytelse på hvordan identitetsbegrepet blir forstått. I senere år har imidlertid identitetsbegrepet også fått stor plass i det globale mediabildet, og ikke minst i en global politisk diskurs. Med diskurs mener jeg et sett med begreper, formuleringer, utsagn og praksiser. De er nedfelt i ulike institusjoner, formelle og uformelle, i språket og i individets forståelse av verden. Denne begrepsforståelsen henter jeg fra Michel Foucault.

Jeg tenker på identitet slik begrepet ble tenkt og definert på 1990-tallet. Da forsøkte antropologien å beskrive identitet som en slags historiefortelling. En fortelling er som et livsløp som utfolder seg, vokser og forgrener seg, men likevel bevarer kontinuiteten med sin fortid. På denne måten blir identitetsbegrepet noe flytende, noe som defineres her og nå.

Det viktige er derfor ikke *at* vi identifiserer oss som nordmenn eller argentinere, men hvordan. Dette hvordan, sa antropologene, kan fanges inn ved å la folk fortelle historier: Historien om den første kjærligheten, om den gangen bestemor mistet brillene, eller historien om andre verdenskrig. Alle disse historiene gir til sammen et bilde av hvordan mennesker oppfatter sine liv, og hvem de forestiller seg at de var, er og vil være. Identitet blir dermed ikke lenger et hult skall av «forskjell», men en tett vev av talløse historier om folks liv. Jeg elsker denne måten å se identitet på. Da krysser vi alle grensene, og identitet blir en historie eller en vev som vi bærer med oss uavhengig av hvor vi er. Identitet forbindes direkte med litteratur.

Den lille anda i historien jeg skrev i *Reisen*⁸ spør seg selv: «Hvem er jeg?» Og ingen kan svare anda på hvem den er. Det er bare anda, ved hjelp av sin egen historie, som kan si hvem den er og deretter spørre hvem de andre er. I møter med både språkkafearrangørene og deltakerne observerer jeg noe som er felles for alle. Alle snubler i minnene sine, det er nesten som om de leter etter et svar inni seg. Alle disse menneskene og anda har et lite prosjekt, en reise de må gå gjennom, et identitetsprosjekt. I sin artikkel «Hva er identitet» skriver antropologen Finn Sivert Nielsen⁹: «Identitet» er det et menneske «identifiserer» seg med, det man ser seg selv som «identisk» med, og derfor gjenkjennelig som «meg».

Hvis vi med «meg» mener en enkeltperson, et individ, så har *individet* en unik, psykologisk identitet, mens hvis vi mener et «oss» – en vennegjeng, en familie, en by, en minoritet, en nasjon – så har *gruppen* en felles identitet.»

Som ny i Norge, som forfatter og som formidler, er jeg opptatt av disse aspektene ved identitetsbegrepet, både de individuelle og de kollektive aspektene, og de forskjellige nivåene mellom det individuelle og det kollektive. Jeg intresserer meg for distansen mellom et lokalt perspektiv og det globale blikket. Jeg er også opptatt av makt. I presentasjonen av 100-lista¹⁰ i januar 2019 på Melahuset, sa artisten og skribenten Hannah Wozene Kvam: «Bøker er makt. Og hvis du ikke vil at folk skal vite for mye, da tar du fra dem bøkene. Kunnskap er makt. Og den kan i mange land oppleves som farlig og truende for makthaverne. I land uten bøker, uten bibliotek, uten bokhandlere, holdes folk i sjakk og blir fortalt hva de skal lese, hva de skal lære.»

Litteratur er makt. Foucault sier at vi ordner verden ut fra klassifikasjonssystemer som er sosialt og kulturelt skapt. Vi organiserer samfunn ved å kategorisere hverandre etter klasse, rase, etnisitet, nasjonalitet, seksuell legning, kjønn og alder. Vi velger mønstre og tolker hendelser i et forsøk på å skape en meningsfull verden, uten å legge merke til makten som nedfelles i en slik klassifikasjonsprosess. Jeg synes det er fascinerende å tenke på at vi trenger slike klassifikasjonssystemer og at vi skaper dem for å få det bedre, men samtidig

blir vi fanget i og lider av disse systemene. Ved å skape klassifikasjonssystemer er vi med på å reproducere makten selv. Slik blir makten et aspekt i alle menneskelige relasjoner. Makt er med på å forme livet til hver enkelt av oss. Slik man kan se «identitet» som en vev hvor vi befinner oss, kan man se begrepet «makt» også, det har så mange lag, det er så komplekst.

Mens jeg skriver dette, tenker jeg på alle som er nye i Norge. Jeg tenker på ungdommene jeg møter hver måned på språkkafeen til Leser søker bok. Jeg vet hvor vanskelig det kan være å være ny i Norge. Hvor avmektig det kan kjennes. Jeg erfarer at den beste måten å riste av oss den avmektig følelsen, kan være gjennom kunst og litteratur. Kunst og litteratur kan minne oss på hvem vi er, hvordan vi definerer oss selv og samfunnet. Kunst kan hjelpe oss til å møte hverandre på forskjellige måter, møte hverandre på nytt. Vi møtes i litteraturen!

DEL III

ERFARINGER OG PERSONLIGE HISTORIER

I språkkafene jeg har ledet i løpet av de siste tre årene, bruker jeg alltid litteratur. Jeg har prøvd meg på alle sjangertyper. For å skape variasjon, blander jeg noen ganger litteraturen sammen med andre kunstuttrykk. Målet med dette er å stimulere til samtale gjennom lesing i kombinasjon med skrivning og andre måter å uttrykke seg på, som f.eks. maling, tegning eller musikk. Denne formen egner seg godt når norsknivået i gruppen er varierende, eller som en variasjon i rutinene på språkkafeen. Husk at bruk av litteratur og illustrasjoner skal godkjennes av rettighetshaver i forkant.¹¹

I denne delen vil jeg gi dere noen eksempler på språkkafeer jeg har holdt, og dele noen helt konkrete erfaringer med dere. Målet er å dele og inspirere. Dette er bare eksempler, det er mange måter å gjøre dette på. Vær deg selv, vær kreativ.

«TROLIG», «PROSENT» OG «KNUSER DRØMMER»

Språkkafe med maling og tegning

DU TRENGER: Kopier av boksider, svart maling, pensel eller svamp (svart/blå tusj kan også brukes) og musikk.

Hver deltaker får to ark fra to ulike sider i en bok, gjerne fra en bok med relativt mye tekst. Svart maling står klar til bruk på bordet, eller tusjer er klare til bruk. Jeg pleier å beregne en kartong med litt svartmaling for hver fjerde deltaker. Deltakerne får beskjed om å lese boksidene de får utdelt. De leser først for seg selv, den teksten som står på arket. Etter at de har lest, spør jeg om det er noen ord de ikke kjenner til. Vi går gjennom de ordene de ikke kan. Vi hjelper hverandre med å forstå ordene og teksten. Så ber jeg dem se etter om de finner noen ord de liker. Jeg ber dem smake på ordene, velge ord som gir en god følelse. Kanskje er det noen spesielle lyder eller rytmer i ordene de liker? Kanskje liker de et ord fordi ordet er veldig langt? Eller fordi det er rart?

Så setter jeg på klassisk musikk. Alle deltakerne velger en bokside og får beskjed om å svartmale arket slik at bare de ordene de liker står igjen. La dem snakke sammen to og to om de ordene. Etterpå spør jeg om noen vil kommentere noe.

Vi samtaler rundt disse ordene, hva de vekker i oss som gjør at de ikke blir svartmalt. I disse samtalene erfarer jeg ofte at beskrivelser av situasjoner, følelser og tanker kommer fram, og mange kan kjenne seg igjen i det som blir fortalt.

Etterpå tar vi for oss den andre boksiden. Deltakerne leser gjennom teksten. Nå får deltakerne beskjed om å finne fram til ord de ikke liker. Og denne gangen skal de svartmale resten av boksiden slik at bare de ordene de ikke liker står igjen. La dem snakke to og to om de ordene. Spør om noen vil kommentere noe.

Når vi snakker om de ordene vi ikke liker, erfarer jeg ofte at stemningen endrer seg, og veksler mellom latter og alvor. Noen ganger kan ordene de ikke liker være ord som «trolig» og «prosent». Da ler vi masse. Plutselig er vi nødt til å tenke på at ordet «trolig» ikke er så spennende å se på og lese. Andre ganger har ord som «knuser drømmer», «drap» og «nyhetsbyrået» kommet fram. Da snakker vi sammen om vonde historier knyttet til de ordene.

Jeg tenker at vi som arrangerer språkkafe ikke skal være så redde for de vonde historiene. Dette er også historier som må bli fortalt. Noen ganger har ikke deltakerne nok ord til å snakke om det de tenker på. Men vi kan alle merke at det ligger en historie bak et ord. Etter at vi har snakket om de vonde ordene, ber jeg dem pynte på de ordene de ikke liker. Jeg ber dem pynte med blyanter. Lage ansikter, blomster eller et hav. Tegne det de selv ønsker. Da kommer latteren tilbake igjen.

«FØR VAR JEG LYKKELIG. NÅ ER JEG I DÅRLIG HUMØR»

Språkkafe med *De nye reglene* av Lars Saabye Christensen og skriving

DU TRENGER: Boka *De nye reglene*. Kopi av tre dikt fra boka. Ark, penn eller blyanter. Jeg pleier å beregne et ark på deling mellom to deltakere eller et ark per deltaker. Jeg leser høyt først. Når jeg leser, prøver jeg alltid å lese sakte. Jeg bruker bevisst pauser og blikk i lesingen. Ofte gjentar jeg et dikt flere ganger. Så spør jeg om det er noen ord de ikke kjenner, og vi snakker sammen om de ordene. Jeg spør om noen vil lese. Hvis ingen vil lese, pleier jeg å velge en eller flere personer. De fleste har ikke noe imot å lese, bare de blir spurt. Det er nok med tre eller fire høytlesinger av samme dikt. Spør om de har lyst til å lese diktet sammen. Til denne delen av lesingen varierer jeg ofte mellom to metoder.

1. Deltakerne leser en setning hver rundt bordet.

2. Jeg teller til tre, og så leser vi sammen i et rolig tempo slik alle får være med. Det blir ofte veldig kraftig energi etter en

slik lesing. Hvis gruppen er god og de klarer å lese sammen, spør jeg gjerne om vi kan lese én gang fort. Og en annen gang med en pause på fem sekunder etter hvert punktum. På denne måten får alle lese. Alle får øvd seg på å si ordene i diktet.

Jeg ledet en språkkafe med boka *De nye reglene* av Lars Saabye Christensen. Et av diktene er slik: «Før var jeg lykkelig. Nå er jeg i bedre humør.» En deltaker sa umiddelbart: «Før var jeg lykkelig. Nå er jeg i dårlig humør.» «Åh, er det sant?» sa jeg. «Helt sant», sa han. «Men det er noe vedig flott med dette humøret. At humøret kan forandre seg», sa jeg. «Det tror jeg ikke», sa han. Jeg leste diktet høyt igjen: «Før var jeg lykkelig. Nå er jeg i bedre humør.»

«Nå skal vi si det alle sammen, én og én etter hverandre. Uten å stoppe. Du begynner, og når du er ferdig fortsetter vi i runden til vi alle har sagt diktet,» sa jeg og pekte. Vi gjorde det, vi sa diktet én og én etter hverandre. «Hva skjedde nå?» spurte jeg. «Det virker som vi lagde musikk!» ropte én. «Jeg kjente diktet her», sa en annen mens hun pekte på brystet sitt. «Det er nesten som jeg tror på ordentlig at jeg kan bli i bedre humør», sa han som hadde snakket først. Han som var i dårlig humør.

Ofte kan noe så enkelt som å lese et dikt flere ganger, gjøre noe med følelsene våre. Ikke bare med følelsene, men også med relasjoner. Det er viktig å gi rom for de negative følelsene, slik som hos mannen på språkafeen. Han fikk mulighet til å si høyt, og sette ord på, at han var i dårlig humør.

Han fikk et språk for den følelsen. Men også et verktøy for å komme seg et lite skritt videre. Jeg kunne observere en forandring i hele gruppen. En kollektiv erfaring hadde gitt dem latter, og ord til å snakke om følelser det noen ganger kan være vanskelig å snakke om.

To dikt av Sherko Bekas

Regn

Når det regner
løper jeg ut
og blir stående i regnet.
Hver gang håper jeg
at denne gangen
skal det lukte som regnet fra Azmar og Gwezha.

(Azmar og Gwezha er to høye fjell i Kurdistan)

Piano

En gang
fløy svalene, en etter en
fra dikternes hjerte
fra fem kontinenter
rundt og rundt i en sirkel
og landet så stille ned
i en kasse.
Nå kaller vi denne kassen for
piano.

FUGL, ELV, REGN, PIANO

Språkkafe med dikt av Sherko Bekas

DU TRENGER: To dikt av Sherko Bekas. Ark, penn eller blyanter.

Jeg har med meg Sherko Bekas' bok *Stormens øye*. Boka er en tospråklig bok på norsk og kurdisk med veldig fine illustrasjoner og utrolig sterke og fine dikt. Gruppen blir først veldig positivt overrasket over at boka er både på norsk og kurdisk. Jeg ser at det lyser i ansiktene deres. Jeg deler ut to ark, et ark med diktet *Regn*, det andre arket med diktet *Piano*. Jeg sier at jeg skal lese høyt, og ber dem følge med på arket mens jeg leser.

Jeg ber dem først lage en linje under de ordene de kjenner fra før. Jeg ser at de fleste lager linjer under: Fugl, elv, regn, piano. Jeg ber dem skrive ned disse ordene på arket, på morsmålet sitt. Jeg spør om vi kan si høyt de ordene som de kjenner fra før. Sammen sier vi høyt: Fugl, elv, regn, piano. Jeg spør om det er noen ord de ikke kjenner. Da kommer det to ord: Svalene, kontinenter. Jeg spør om vi kan si høyt disse ordene: Svalene, kontinenter.

Jeg leser sakte det første diktet. Når jeg er ferdig, sier jeg at jeg skal telle til tre og at de skal lese høyt med meg. Jeg teller til tre. Vi leser høyt sammen.

«Kan vi lese den en gang til?» spør en deltaker. Vi leser sammen en gang til. Sakte og høyt. Jeg ser at flere av dem blir rørt. Jeg kjenner at jeg blir rørt. Dikt har en kraft i seg. Det skjer noe når vi gjentar ordene flere ganger. Når vi lar ordene komme ut i rommet. Kanskje kjenner vi på en helt egen form for felleskap fordi vi leser sammen?

Jeg leser høyt dikt nummer to. Jeg sier at de må lese for seg selv. Så må de ta bort navnene på de to fjellene: «Azmar og Gwezha». Jeg sier de kan bytte ut de to fjellene med andre fjell eller andre steder. Jeg sier at jeg ville byttet dem ut med noen steder i jungelen i Nord-Argentina. To steder hvor regnet er helt utrolig nydelig for meg: Caacati og Mburucuya. Så må de bytte ut navnene med steder de velger. De leser høyt én og én. Jeg ser at flere får tårer i øynene. Det er en stilhet i rommet. Noe skjer med oss alle sammen i møtet med de to diktene. Vi går tilbake til det første diktet. Vi leser høyt, vi leser veldig fort. Vi leser ett ord hver. Det blir et utrolig kraftig møte mellom oss og de utrolige diktene til Sherko Bekas. Jeg tror det skjer noe spesielt med oss når vi leser dikt sammen på denne måten. Ordene i diktene lades. De får tyngde og dybde. Ordene setter seg i kroppen, og det blir lettere å huske dem, å la dem bli en del av ditt nye språk.

«HVA ER ABSURD?»

Språkkafe med roman og maling

DU TRENGER: Romanen *OG*, maling, ark og pensel.

Jeg besøkte en språkkafe på et bibliotek med romanen *OG*. Jeg kom med boka og en eske med maling. «Maling?» spurte en av arrangørene. Jeg så at hun var litt skeptisk. Bibliotekarene hjalp meg å rydde rommet. Vi satte opp et stort, langt bord hvor deltakerne kunne sitte. Jeg la maling midt på bordet og la hvite ark foran hver tomme stol. Mens jeg gjorde det, observerte jeg at bibliotekarene satte fram et lite bord med aviser og kaffe og et annet bord med ark med norsklekser. «Dette gjør vi for sikkerhets skyld», sa de. «Det er ikke sikkert alle vil male, de må ha andre ting å velge mellom.» Jeg likte å høre at de tenkte at deltakerne kunne velge mellom forskjellige aktiviteter, samtidig opplevde jeg at de ikke stolte helt på det jeg hadde med meg. Deltakerne kom. Alle satte seg ved det lange og store bordet.

«Her er det farger og ark», sa jeg. «Jeg skal lese høyt og dere kan male, eller bare høre. Dere kan male arket med en farge, eller tegne eller male noe dere liker, eller ønsker, men det er ikke noe stress. Det viktigste er at dere har en fin stund og sitter og hører på høytlesing.» Jeg fortalte først hva boka handler om, og at jeg valgte tre kapitler som jeg ønsket å dele med dem. Jeg leste, høyt og tydelig:

«Vi går inn i klasserommet igjen. Jeg tenker at verden er absurd. Vi er absurde. Vi er en gjeng med innvandrere i et klasserom. Vi lærer det norske språket, og vi lærer om hverandre også. Og måtene vi lærer på er absurde, tragiske og komiske.»

De malte. Noen malte bare med én farge over hele arket, andre lagde figurer, andre blandet flere farger. Stilheten rundt bordet var magisk. Konsentrasjonen og pusten fortalte meg at ordene landet et sted i kroppene deres. Jeg observerte avslappede og bøyde kropper i takt med rolig pust. Jeg observerte lyttende kropper. Så stoppet jeg for å sjekke om sansene mine var på plass, om det var riktig at de hadde det bra. «Har dere det bra?» spurte jeg. «Ja, men hva er absurd?» spurte en deltaker. «Åh, absurd! Det er et vanskelig ord å forklare», sa jeg. «Jeg kan prøve», sa jeg og følte meg usikker på hvordan jeg skulle gjøre det. Hvordan skulle jeg forklare hva absurd er? «Om jeg sier til dere nå at jeg ikke er i form og trenger å kaste opp. Vil dere bli veldig overasket om jeg plutselig kaster opp kaniner?» sa jeg. «Det er ikke slik oppkast ser ut, ikke sant? Det vil bli ABSURD om jeg kaster opp kaniner!» Og de lo, vi lo mye. Vi lo og lo. Plutselig ropte en deltaker: «Dette er absurd!»

Etter å ha lest ferdig og da malingen hadde tørket, snakket vi om det de hadde malt. Det var mange sterke inntrykk. «Kan jeg ta med arket mitt hjem?» sa en mann. «Jeg vil gjerne vise til sønnene mine at jeg har malt i dag», sa han.

Mange kan kjenne en mestringsfølelse ved å male, kanskje særlig de deltakerne som ikke har så mange ord enda. Behovet og lengselen etter å kunne uttrykke seg selv på norsk kan være stor.

... kjem til sju. Sju k...
skvalpeskjera, seier farfar. På nyt...
Silja seier ingen ting. Smilet hennar er bl...
eg ser at ho smiler. Og eg blir endasikrere. Ho har
raket låg djupt, men ho dykka likevel. Ho var i vltaus da
kom i helikopter og redda henne. Heile sommar snakka folk
al farfar. Like dumdristig som Krohn løsen. Stakk farfar! tenk
dei opererte auga som plagar han. Silja plagar han. Silja og den evige
i sjuer som du seier, farfar, seier eg. - Eg tar meg lukt, seier Silja.
ut. - Pass på henne, seier farfar til meg. Han tenk om den ekl.
Han vil berre vere inne med dei v... ikkje. Eg sit på k.
på Silja. Vaktar og tel. Vi er fødd... eg. Eg eitt år før.
st og lengst. Eg er eldst og kortast. ... ler av meg så ofte ho k...
r og kallar meg ting. Treiging. Tomsin... Tony T. så ikkje farfa...
skal skjenne at ho plagar meg. Når eg synest eg har vanna Silja lenge nok,
ber eg henne komme på land. Da spring ho inn i meir enn ein gong tilbake med eit spyd og
noppas ut i sjeen. Sakte glir ho langs b... ten og stiltire flyndrer. - Ta imot, roper ho
og kastar flyndrene på land. 22 Silja vil på flyndrene til velds, og farfar synest
det er fint. - Må vi ete fisk kvar dag berre fordi Silja skal sjene på å halde pusten? sper
eg. Den største flyndra ligg igjen. Ser ho på disken seier farfar til meg.
For sjølvsgat må eg vaske opp. - Din... smiler og spring frå kjøkkenet.
Da eg kikkar inn i stova, har farfar lagt... til Silja. Ho skal drype han:
tre dropar i kvart auge. Kvar gong dropa... til og stangar hovudet mot
magen hennar. Sjølv sit ho heilt i ro. D... stilt. Irriterande stilt. Eg
heyrer knapt eit ord. Dei sit heilt klist... far er blitt morfar, berre
morfar, tenker eg. Silja vil ha... farfar synest
det er fint. - Må vi ete fisk kvar dag berre... på å halde pusten? sper
eg. Den største flyndra ligg igjen. farfar til meg.
For sjølvsgat må eg vaske opp. - Din... frå kjøkkenet.
Da eg kikkar inn i stova, har farfar lagt... Ho skal drype han:
tre dropar i kvart auge. Kvar gong dropa... stangar hovudet mot
magen hennar. Sjølv sit ho heilt i ro. D... iterande stilt. Eg
vyrer knapt eit ord. Dei sit heilt klist... litt morfar, berr
rfar, tenker eg. Eg går inn i stova. - ... seier eg. - Om
je får fisk, så, svarer Silja. Eg ser... iske? Han og eg
ine, kva med dei? seier eg. Farfar re... - Kjem du,
ut spør eg Silja om ho blir med. Men... Ho forsv
t, og farfar lar henne berre gå. 24... sit i be
r ut snøret. - Pannekakene står... stra sr
auga dine, korleis...
ke. Men de må bli her, både... f
er ei grei jente, ho tar... seier
tare. Vi glir gjennom de... Vi går så f
farfar ler og held seg... eg roter... f
eg skal ro, har han også lært meg. P
berre sige igjennom. Al+

«EN ELG!» SVARER FLERE I KOR

Språkkafe med barnebok til ungdom

DU TRENGER: Bildeboka *Glenn og skurkene* av Camilla Kuhn. Lag kopier av sidene slik deltakerne kan dele på å lese sammen. En kopi av hele boka til annenhver deltaker.

Jeg skal møte en ny gruppe med 16 ungdommer og to nye voksne. Jeg er spent og ser at de er spent. Jeg har fått høre at norsknivået varierer. At noen av dem har bodd i Norge bare et halvt år, mens andre kan mer. Jeg tenker at jeg må ha en bok som har bilder, sånn at jeg kan støtte meg på bildene. Jeg tar fram *Glenn og skurkene*, en bildebok for barn av Camilla Kuhn.

Ungdommene kommer. De setter seg spent. Jeg sanser usikkerhet også. Jeg får veldig lyst til at de skal dra herfra med en god opplevelse. Jeg blir spent jeg også. Jeg tar fram boka, jeg velger å lese tittelen, *Glenn og skurkene*, uten å vise forsiden av boka. Jeg mener forsiden forteller tydelig at dette er en barnebok, og har lyst til å passe på at de ikke skal føle seg behandlet som barn, men som ungdom. Jeg skriver tittelen *Glenn og skurkene* i store bokstaver på flippoveren. «Forstår dere alle ordene i tittelen?» spør jeg. Ikke alle vet hva «skurkene» betyr.

Vi snakker sammen om ordet «skurkene». Jeg leser de første sidene, de ser på bildene. «Går det bra, er det noen ord dere ikke forstår?» spør jeg. Vi går videre. «Hva slags dyr er Glenn?» spør jeg. «En elg», svarer flere i kor. «At forfatteren velger dette dyret som hovedkarakter i boka er litt morsomt», sier jeg. «Elgen er en nasjonal figur for nordmenn.» De ser på meg med store øyne. «I deres land, hvilket dyr ville det være naturlig å velge for å lage humor? Med hvilket dyr ville dere føle identitet?» spør jeg. De ler. Vi fortsetter å lese. «Hvilket bilde stjeler tyvene på dette bildet?» spør jeg. De vet ikke hvilket bilde det er. «Dette bildet heter *Skrik*. Det er Edvard Munchs mest berømte bilde, og en av Norges mest sentrale kunstsatter», sier jeg. «Det er interessant å se at forfatter og illustratør Camilla Kuhn har valgt to veldig nasjonale symboler i denne boka! En elg og *Skrik* av Munch sier jeg.

Når jeg har lest boka ferdig, spør jeg om de kan lese med meg. De leser en side hver. De leser høyt. Jeg ber dem være oppmerksomme, slik at den som sitter ved siden av fortsetter å lese uten å spørre: Er det meg nå? Ideen er at de skal være konsentrerte og sammen om denne høytlesingen. Jeg tenker at det er fint å prøve å gi dem en kollektiv opplevelse. Når vi er ferdige, spør en om jeg kan lese en gang til. Jeg gjør det. Det er en annerledes stilhet i rommet. Skuldrene deres ser mer avslappet ut. Jeg kan se at de sitter på en mer komfortabel måte. Selv om boka vi har lest i utgangspunktet er en bok for barn, erfarte vi at det var mye i boka vi kunne snakke om. Bruken av de nasjonale symbolene har lært ungdommene noe

nytt om Norge. Bildene hjalp oss å forstå historien. De smiler.
De ler. Når jeg er ferdig med den siste setningen, klapper
alle sammen. «Når sees vi neste gang?» spør en. «Om fire
måneder», sier jeg. «Åh nei!» roper alle i kor.

«ANDA ER JESUS!»

Språkkafe med bildeboka *Sulten*

DU TRENGER: Bildeboka *Sulten*.¹²

Jeg åpner med å fortelle at jeg skal lese denne bildeboka, og etter at jeg har lest, vil jeg gjerne at vi skal snakke sammen om hva hvert dyr representerer. Hvilket menneske i samfunnet tenker vi oss at hvert dyr kan være? Jeg leser sakte. Vi ser på bildene. Jeg spør om de kan lese sammen med meg. Vi leser sammen. Så samtaler vi. «Ja, har dere tenkt på hvem anda er? Hvem maurene representerer?» spør jeg. «Maurene er fattige land, anda er et land som er veldig rikt», sier en deltaker. «Anda representerer for meg de mest egoistiske i dette samfunnet», sier en annen deltaker. Så ser jeg at en russisk dame reiser seg. Hun slår i kanten av bordet og utbryter: «Du tar feil! Anda er Jesus!» roper hun. Så blir det veldig stille. Alle ser på hverandre, og så begynner vi å le. Vi ler og ler. Deretter snakker vi om religion, om politikk, om samfunnet. Vi berører store temaer uten at det blir personlig, og uten at det blir for komplisert, slik politikk og religion ofte kan bli.

ISBELTE, ISRADIO, ISTID, ISFØLELSER,

Språkkafe med sakprosa

DU TRENGER: *Under polarisen* av Line Renslebråten. Ark, penn eller blyanter.

Jeg har med meg *Under polarisen* og kopi av fire sider av boka. Boka har fargerike illustrasjoner og korte tekster. Vanskelige fagord blir tydelig forklart.

Jeg spør om de kan rekke opp hånda: «Hvor mange av dere har lest en bok om polarisen før?» Ingen har lest en slik bok før. Jeg viser fram noen av bildene i boka. Jeg ser det lyser nysgjerrighet i ansiktet deres. Jeg leser:

Langt mot nord,
helt på toppen av verden,
ligger Arktis.
Is og snø så langt øyet rekker.
Mellom isflakene er havet mørkt og kaldt.

Jeg spør om det er ord de ikke kjenner. De ber meg forklare ordene «Arktis» og «isflakene». Etterpå ber jeg dem leser en linje av teksten hver.

Jeg spør om de kan fortelle meg hvilken farge isen har? De sier: «svart», «blå», «grønn», «grå», «isen har ikke farge!» Så leser vi om at lyset fra sola gjør at isen ser blå ut. «Så det er lyset fra sola som gir farge til isen?» roper en. «Ja, les her! Her står det at solstrålene sender ut lys i alle regnbuens farger!» svarer en annen. Jeg ser at bok engasjerer dem. De kommentere bildene. Hvor vakre de er. Jeg spør om deltakerne hadde noe forhold til isen før. Noen få sier ja, men de fleste har ikke det. Så leser jeg:

Is med mange navn
Isbelte, isflak, isfjell,
vinteris, kalv-is, sommeris (...)

I denne delen av teksten er det mange ord de ikke kjenner. Vi slår opp ordene i ordboka. Vi snakker om at på norsk er det vanlig å slå to ord sammen. Vi ser på alle disse ordene som er laget med ordet «is». Jeg spør om de kan lage en egen liste hvor de kombinerer ordet «is» med andre ord de liker, eller ikke liker.

De sitter konsentrert, noen ler. Noen smiler. Jeg ber dem lese ordene sine høyt: Isbelte, isradio, istid, ispolitikk, isfølelser, isis, isliv, ishund, isdrømmer, istanke.

«Det var flott å bli kjent med isen på denne måten!» roper en deltaker på vei ut av døra.

ANDANTE.

C dur.

W. A. Mozart.

Bearb. von Rud. Tillmetz.

Solostimme.

PIANO.

«REDD FOR Å IKKE LÆRE NORSK PÅ ORDENTLIG, FOR Å IKKE FINNE ET STED Å BLI.»

Språkkafe med bildeboka *Skyggen*

DU TRENGER: Bildeboka *Skyggen*¹³ og prosjektor.

Det er en av mine første språkkafeer med mindreårige. Jeg skal møte mindreårige som bor i Oslo uten familie. Jeg har snakket med lærerne til ungdommene, og elevene gleder seg. Jeg forteller at vi skal starte møtet med å spise litt frukt og grønt sammen, og læreren synes det er en god idé.

Dagen kommer, og jeg har pyntet meg. På vei dit tenker jeg at jeg er naiv. Se på deg selv, Veronica, denne dumme, barnslige kjolen! Og du har med deg en bildebok til ungdom som er mellom 13 og 16 år? Og du skal servere frukt og grønnsaker? De vil synes alt er for barnslig, tenker jeg. Ærlig talt! Hva holder du på med, Veronica? Mellom alle disse tankene ringer læreren. De er på vei.

De sitter på t-banen. «Noen av ungdommene er veldig urolige i dag», forteller hun. «Du vet, Veronica. Vi snakker om traumatiserte barn her. Uten foreldre, helt alene i Norge. Hva skal vi gjøre?» spør hun. «Vi lager en avtale», sier jeg.

«Jeg setter i gang, og hvis de blir helt umulige, blunker jeg til deg for å be om hjelp. Om jeg prøver noe og det ikke hjelper, skal jeg prøve å avslutte så flott og diplomatisk som mulig.»

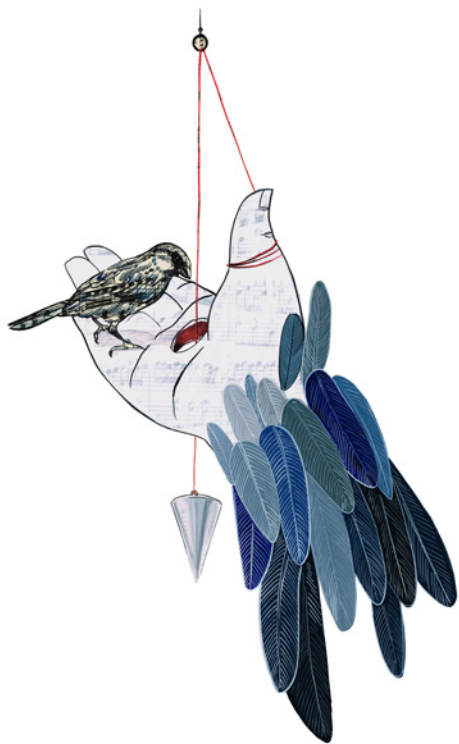
Å få en slik beskjed fra læreren hjalp ikke på de tankene jeg hadde fra før: At jeg var naiv og hadde tatt feil valg. På biblioteket hilser jeg på ungdommene og prøver å puste med magen. Jeg prøver å kjenne på kjærligheten jeg har til andre ungdommer jeg kjenner. Prøver å få denne kjærligheten til å komme til meg. Det hjelper. Nå er ikke disse ungdommene ukjente i mine øyne, og hjertet mitt blir roligere. De får grønnsaker og frukt. Te og vann med sitron. De spiser og snakker lavt med hverandre. Jeg smiler til dem. De smiler tilbake. Jeg må puste dypt flere ganger. Lar pusten gå ned i magen. Prøver å roe nervene. Endelig skal jeg lese. Jeg leser sakte. Jeg lar teksten leve i rommet. De hører på. De ser på bildene som prosjektoren viser på et lerret. «Hva skjer i boka?» spør jeg.

«Anda er redd», sier en jente. «Ja, anda er redd», svarer jeg. «Anda redd for skogen og flaggermusen», sier en gutt. «Anda er veldig, veldig redd», sier en annen. «Jeg var veldig redd i dag», sier jeg, og forteller om alle de tingene jeg ble redd for. Redd å være barnslig, redd for dem. Redd for at jeg hadde tatt på altfor barnslig kjole, redd for å ha gjort dårlige valg. Jeg var veldig redd. «Er dere redde?» spør jeg. De får noen lapper å skrive på. Jeg sier at de kan skrive ned alt de er redde for. De skriver og skriver. De skal ikke skrive navnet sitt på lappene. Alle legger lappene i en stor boks.

«Ok», sier jeg. «Her har vi alle våre redsler! Nå skal jeg riste på dem!» Jeg rister på kurven. «Jeg skal danse for dem!» sier jeg. «Jeg skal gjøre dem mindre, jeg skal gjøre dem til veldig små redsler», sier jeg. Så rister jeg på kurven. Jeg blåser inn i kurven. De ler. Jeg spør om jeg kan lese høyt det de har skrevet. Jeg får lov. Jeg leser. En er redd for å ikke se foreldrene sine igjen. Noen er redde for å leve, andre er redde for å være alene. Atter andre er redde for å ikke få venner i Norge. Redde for å ikke lære norsk på ordentlig. Redde for å ikke finne et sted å bli. Redd krigen. Redd edderkopper. Redd trafikken. Redd skogen og mørket. Redd for å dø. Jeg leser høyt, og de ser på meg. «Sakte forvandler redselen seg og blir til mindre redsler», sier jeg. De smiler selv om jeg leser setninger som handler om alvorlige temaer. Jeg avslutter med å takke for at de var så flinke til å lese sammen med meg, for at de delte sine redsler med oss. Jeg takker for sjenerøsiteten. Jeg sier at de kan

gå og spise mer og drikke mer. «Men om noen trenger å prate litt til, skal jeg sitte her», sier jeg.

Ingen rører på seg. Vi blir sittende en god stund. Vi snakker masse sammen. Jeg kan ikke fortelle om alt vi snakket om. Men det kom spørsmål som: «Men Veronica, hvor mange år brukte du for å få en norsk venn?», «Har du en norsk kjæreste?», «Savner du veldig mye foreldrene dine?», «Var det vanskelig for deg å få deg en jobb i Norge?», «Synes du det var vanskelig å lære deg norsk?» Men det var utrolig flotte og tøffe ting som kom opp i denne siste samtalen.

Hva er Leser søker bok?

Leser søker bok (LSB) er en forening som er eid av organisasjoner innenfor bokbransjen og ulike målgruppe-organisasjoner. Målet til Leser søker bok er at alle lesere skal kunne finne en bok de har glede av.

Mennesker som er nye i Norge er en av målgruppene til Leser søker bok. LSB jobber for at det skal lages flere bøker med høy litterær kvalitet som samtidig passer for ulike målgrupper. LSB gir råd og økonomisk støtte til forfattere, illustratører, tegneserieskapere og forlag som ønsker å skrive og utgi bøker som er tilpasset ulike lesere. LSB jobber også for å gjøre bøkene enkle å få tak i, blant annet gjennom bibliotek-samarbeid og søketjenesten boksøk.no.

Behovet for tilrettelagt litteratur er stort. En av tre voksne sliter med å få med seg innholdet i en vanlig tekst. I følge Statped sliter 20 % av elevene i skolen med å lese og skrive. Tall fra Dysleksi Norge viser at en av tre voksne trenger en eller annen form for tilrettelegging for å forstå innholdet i en vanlig tekst. Det er med andre ord helt normalt å slite med lesing.

Over 350 folke- og fengselsbibliotek inngår i vårt Bok til alle-biblioteksnettverk. Disse bibliotekene organiserer over 1300 frivillige leseombud som leser høyt for andre på fritiden sin. Leseombudene og språkkafearrangørerne gjør en uvurderlig innsats for å bidra til å nå målet om et reelt kulturelt demokrati og for at tilrettelagte bøker skal finne veien ut av hyllene og fram til leserne sine.

Mange av våre samarbeidsbibliotek arrangerer også språk-kafeer. Her er de frivillige leseombudene svært delaktige. Språkkafe er et viktig tiltak for å fremme hverdagsintegrering. Språkkafe er et lavterskeltilbud, og ved å legge aktiviteten til biblioteket åpner man samtidig døra til biblioteket som møteplass og som kilde til lesestoff og informasjon. Vi i Leser søker bok tror på litteraturen som en møteplass, et sted vi kan være sammen.

Litteratur

- Bekas, Sherko (2013): *Stormens øye*, oversatt av Essmat Sophie og May S. Haraldsen, Dreyers forlag
- Chandrasekaran, B og Trimble M (2010): «Music training for the development of auditory skills». *Nature Reviews Neuroscience* vol. 11, side 599–605
- Christensen, Lars Saabye (2017): *De nye reglene*, Cappelen Damm
- Hamsun, Knut (2009): *Sult*, Gyldendal
- Hesdorffe, D og Trimble, M (2017): «Music and the brain: the neuroscience of music and musical appreciation», *BJPsych International* vol. 14(2), side 28–31
- Johnston, J. (2017): «Friendship potential: Conversation-based programming and immigrant integration», *Journal of Librarianship and Information Science*. <https://doi.org/10.1177/0961000617742459>
- Kunh, Camilla (2018): *Glenn og skurkene*, Cappelen Damm
- More, Emma (2017): «Diffusion tensor MRI tractography reveals increased fractional anisotropy (FA) in arcuate fasciculus following music-cued motor training», *ELSEVIER Brain and Cognition* vol. 116, pp 40–46
- Kuhn, Camilla (2018), *Ryddetid på norsk/somali*, oversatt av Safia Abdi Haase, Cappelen Damm
- Kuhn, Camilla (2018), *Ryddetid på norsk/arabisk*, oversatt av Sherin A. Wahab, Cappelen Damm
- Nielsen, Finn Sivert (2000): «Hva er identitet?» Institut for antropologi, Københavns Universitet. <http://www.fsnielsen.com/txt/art/identitet.htm>
- Nussbaum, Martha (2012): *Not For Profit*, Princeton University Press
- Renslebråten, Line (2018): *Under Polarisen*, Cappelen Damm
- Salinas, Veronica (2016): *OG*, Cappelen Damm
- Salinas, Veronica og Engman, Camilla (2012): *Reisen*, Magikon forlag
- Salinas, Veronica og Engman, Camilla (2016): *Sulten*, Magikon forlag
- Salinas, Veronica og Engman, Camilla (2018): *Skyggen*, Magikon forlag
- Salinas, Veronica (2018): *Å lese for andre, en håndbok i formidling*, Leser søker bok
- Tan, Shaun (2008): *Ankomsten*, Egmont Kids Media Nordic AS
- Tan, Shaun (2009): *Fortellinger fra Ytre Utkant*, Cappelen Damm
- Tan, Shaun (2010): *Det røde treet*, Cappelen Damm
- Tan, Shaun (2018): *Sikaden*, Cappelen Damm

Sluttnoter

- 1 <https://www.imdi.no/om-integrering-i-norge/innvandrere-og-integrering/innvandrerbefolkningen-i-norge/>
- 2 <https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/faktaside/innvandring>
- 3 Salinas, V (2016) *OG*. Cappelen Damm
- 4 Johnston, J. (2017). Friendship potential: Conversation-based programming and immigrant integration. *Journal of Librarianship and Information Science*. <https://doi.org/10.1177/0961000617742459>
- 5 Emma More (2017) Diffusion tensor MRI tractography reveals increased fractional anisotropy (FA) in arcuate fasciculus following music-cued motor training. *ELSEVIER Brain and Cognition* vol. 116, pp 40–46.
N. Kraus and B. Chandrasekaran. (2010). Music training for the development of auditory skills. *Nature Reviews Neuroscience* vol. 11, side 599–605.
M. Trimble and D. Hesdorffe. (2017) Music and the brain: the neuroscience of music and musical appreciation. *BJPsych International* vol. 14[2], side 28–31.
- 6 <https://www.hf.uio.no/iln/personer/vit/nordisk-litteratur/fast/pertan/index.html>
- 7 Nussbaum Martha. (2012) *Not For Profit-Why Democracy Needs the Humanities*. The silent crisis. Princeton University Press.
- 8 Salinas, V og Engman, C. (2012) *Reisen*. Magikon forlag.
- 9 Finn Sivert Nielsen (2000) Hva er identitet? Institut for antropologi, Københavns Universitet. <http://www.fsnielsen.com/txt/art/identitet.htm>
- 10 <https://lesersokerbok.no/100-lista-og-bok-til-alle>
- 11 Ta gjerne kontakt med Forfattersentrum – forfattersentrum.no
- 12 Salinas, V og Engamn, C. (2016) *Sulten*. Magikon Forlag.
- 13 *Skyggen* av Veronica Salinas og Camilla Engman. Magikon Forlag. 2017

